

ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Луганський навчально-науковий інститут ім. Е.О. Дідоренка

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ «МІГРАЦІЙНА БЕЗПЕКА: КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВІ, КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ»

27 вересня 2023 року

м. Івано-Франківськ

ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Луганський навчально-науковий інститут ім. Е.О. Дідоренка

**МІГРАЦІЙНА БЕЗПЕКА:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ,
КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА
КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнського науково-практичного круглого столу

27 вересня 2023 року

Івано-Франківськ – 2023

УДК: 325.54: 343.34 (063)

К 82

**Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького державного університету внутрішніх справ
(протокол № 4 від 25 жовтня 2023 р.)**

К 82 **Міграційна безпека: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти:** матеріали Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Івано-Франківськ, 27 вересня 2023 року); упоряд. к.ю.н., доц. В.С. Бондар. ЛННІ ім. Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ. Івано-Франківськ, 2023. 107 с.

Збірник містить тези доповідей учасників Всеукраїнського науково-практичного круглого столу, присвяченого розгляду кримінально-правових, кримінально процесуальних та криміналістичних аспектів міграційної безпеки, що проходив 27 жовтня 2023 року в м. Івано-Франківську.

Для науковців, викладачів, курсантів і студентів закладів вищої освіти юридичного профілю, а також усіх, хто цікавиться сучасними проблемами правової науки.

УДК: 325:54:343.34 (063)

© Автори, 2023
© ЛННІ ім. Е.О. Дідоренка Донецького державного
університету внутрішніх справ, 2023

ЗМІСТ

Агаркова О.І. Організаційно-тактичні особливості проведення огляду в провадженнях про незаконне переправлення осіб через державний кордон	5
Буткова О.Я., Рибалкін А.О. Вплив міграційних процесів на стан проведення громадської експертизи в Україні	9
Васюта Ю.В. Завдання спільних слідчих груп під час розслідування нелегальної міграції	15
Гутник А.В. Підслідність проваджень щодо незаконного переправлення осіб через державний кордон України	18
Кавєріна Т.П. Особливості встановлення факту переміщення через державний кордон України особи, що перебуває у розшуку, під час тимчасової окупації	22
Карчевський М.В. Вплив агресії рф на протидію злочинності в Україні: аналіз статистичних даних	26
Клименко А.М., Климчук М.П. Організаційно-тактичні дії слідчого з пошуку організаторів учинення торгівлі людьми	29
Коваленко А.В. Версіювання як необхідна складова процесу доказування у кримінальному провадженні	38
Коваленко В.В. Особливості виявлення ознак торгівлі людьми	42
Ковальова О.В. Використання науково-технічних засобів під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері міграційних відносин	45
Копилов Е.В. Деякі окремі питання здійснення прокурорського нагляду за проведенням оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національної поліції України у сфері міграційних відносин в умовах воєнного стану	48
Копотун І.М. Проблеми міграційної політики	53
Коростельова Л.А. Використання мобільних даних в криміналістичних дослідженнях в протидії торгівлі людьми	56
Куртинюк М.В., Марциновська Я.І. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за порушення недоторканості державного кордону	59
Логінова Н.М. Особливості розслідування воєнних злочинів	63
Моргунов В.О., Арланов О.Д. 3D-сканування зовнішності особи як спосіб розслідування і запобігання кримінальним правопорушенням у сфері міграційної безпеки	66
Морозов Д.А., Бондар В.С. Особливості використання конфіденційного співробітництва як засобу протидії незаконному переправленню осіб через державний кордон України	69
Одинцова О.В. Про доцільність криміналізації перетинання державного кордону	75
Пожидаєв В.Г. Організаційні засади оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, у умовах воєнного або надзвичайного стану в Україні	79

Пупинін О.М. Проблемні питання протидії нелегальній міграції в Україні в умовах воєнного стану	84
Пуш С.М., Климчук М.П. Тактика допиту свідків при розслідуванні незаконного позбавлення волі або викрадення людини	88
Сербін М.М. Особливості проведення огляду при розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон України	92
Сокирко К.О. Особливості тактики допиту іноземця у статусі свідка в провадженнях про незаконне переправлення осіб через державний кордон України	95
Тиравський В.І., Климчук М.П. Нормативно-правова регламентація прав журналістів в умовах війни	99
Червінчук А.В. Адміністративно-правове запобігання використанню транспортних засобів для нелегального перетину кордону	102

Агаркова Ольга Ігорівна

*доцентка кафедри поліцейської діяльності факультету підготовки фахівців
для підрозділів поліції*

*Луганський навчально-науковий інститут імені Е.О. Дідоренка Донецького
державного університету внутрішніх справ,
кандидатка юридичних наук, майор поліції*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ В ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО НЕЗАКОННЕ ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН

Збройна агресія російської федерації проти України, введення воєнного стану на всій території держави кардинально змінила життя кожного українця, призвела до зростання міграційних процесів. На сьогодні кримінальні правопорушення у сфері недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації залишаються найбільш поширеними, що підтверджується даними прокурорської і судової статистики. Зокрема, стабільним лідером є незаконне переправлення осіб через державний кордон України – у 2022 році зареєстровано 1225 кримінальних правопорушень, з них 316 скеровано до суду, 120 осіб засуджено [1]. Отже, якісне та швидке розслідування цього кримінального правопорушення є пріоритетним завданням для Національної поліції України.

Першочерговою слідчою (розшуковою) дією у кримінальному провадженні, є огляд місця події, процесуальний порядок проведення якого передбачено статтею 237 КПК України [2]. При розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332 КК України, незаконне переправлення осіб через державний кордон здійснюється як поза пунктами пропуску, так і у пунктах пропуску через державний кордон, що в свою чергу впливає на організацію і тактику огляду місця події.

Як правило, місце безпосереднього знаходження мігрантів стає відомим виходячи із свідчень свідків правопорушення, повідомлень конфідентів, повідомлень підрозділів правоохоронних органів за результатами проведених оперативно-розшукових заходів. Місцем події є ділянка місцевості, де здійснювалося переправлення або затримання мігрантів, або місце затримання

злочинців-організаторів переміщення.

Так, на підготовчому етапі проведенням огляду місця події під час розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон необхідно здійснити наступні організаційні заходи: охорона місця події; виїзд на місце події слідчо-оперативної групи (далі – СОГ), що спеціалізується на розкритті зазначеного виду кримінальних правопорушень; забезпечити СОГ необхідними науково-технічними засобами; видалити з прилеглої території, що підлягає огляду, сторонніх осіб, котрі можуть пошкодити, знищити сліди і, навпаки, залишити нові, не пов'язані з подією; забезпечити належне збереження слідів.

Робочий етап огляду безпосереднього місця затримання мігрантів згідно із загальною тактикою проведення огляду необхідно поділити на загальний і детальний. До особливостей такого процесуального порядку проведення огляду поза пунктами пропуску слід віднести: проведення огляду особисто слідчим у присутності двох понятих; залучення свідків-очевидців правопорушення; мігрантів, які були затримані – для уточнення місця безпосереднього перетину кордону України; необхідних спеціалістів експертно-криміналістичної служби, співробітників територіальних органів Національної поліції, інших спеціалістів; огляд об'єктів на місці події слідчий проводить за місцем їх виявлення; проведення вимірів, складання плану-схеми оглянутого місця і окремих предметів, а також фотографування слідчої (розшукової) дії; вживання заходів щодо виявлення та збереження слідів; при оформленні таблиць зазначати стрілками напрямки руху осіб, які переправлялися.

В свою чергу, огляд місця події при затриманні правопорушників у пунктах пропуску полягає у детальному огляді підроблених документів, які вони пред'являють. Огляд документів, які надають право на перетинання державного кордону проводиться з метою: встановлення приналежності документа особі-пред'явника; перевірки наявності реквізитів, без яких документ не є дійсним; виявлення явних ознак внесення змін у документ. Вивчення зазначених документів включає три етапи: 1) вивчення змісту документа; 2) дослідження

зовнішніх ознак із застосуванням технічних засобів; 3) процесуальне оформлення результатів огляду [3, с. 32].

Як свідчить практика, у більшості випадків незаконне переправлення осіб через державний кордон України вчиняється організованими групами. В свою чергу, керівництво діями членів організованої групи може здійснюватися як безпосередньо, так і опосередковано.

У першій слідчій ситуації організатор (керівник) є присутнім на місці події, облаштовуючи із цією метою приміщення, транспортні засоби, ділянки місцевості засобами зв'язку, зброєю та ін. Особливістю такого огляду місця вчинення кримінального правопорушення є виявлення та вилучення слідів перебування й функціонування фізичної особи-організатора, на певному місці у відомий час (сліди пальців рук, ніг, взуття, одягу, недопалки тощо).

У другій слідчій ситуації організатор (керівник) на місці події не перебуває й здійснює керівництво зі свого робочого місця (офіс, готель, квартира) з використанням засобів зв'язку (телефон, мобільний телефон, радіостанцію, електронну пошту тощо). Оглядається окремо місце вчинення кримінального правопорушення, а також місце знаходження організатора, а саме: ділянка місцевості, приміщення (готелі, квартири) звідки здійснювалося керівництво кримінальним правопорушенням); транспортні засоби, де можуть бути виявлені сліди підготовки до кримінального правопорушення або керівництво щодо його вчинення; сліди очікування організатором завершення діяння виконавцями та сліди керівництва відходом правопорушників [4, с. 148].

На заключному етапі огляду місця безпосереднього затримання мігрантів слідчий складає протокол та додатки до нього (плани, схеми); упаковує предмети, вилучені з місця події тощо. Рекомендована фіксація ходу та результатів огляду місця події за допомогою аудіозапису, відеозапису.

Крім того, слід враховувати, що місце події може охоплювати значну територію або включати огляд декількох ділянок (місця перетинання кордону, маршрут правопорушників, транспортного засобу, місце їх затримання тощо); в окремих малонаселених прикордонних районах місцевості відсутня можливість

щодо залучення до огляду місця події відповідних фахівців взагалі або своєчасно; при припиненні діяльності каналів нелегальної міграції, проведенні оперативно-розшукових заходів, легалізації інформації – виникає необхідність в маскуванні (легендуванні) огляду місця події, а тому розробка та реалізація відповідних заходів у цих випадках здійснюється з урахуванням конкретної обстановки у взаємодії з відповідними підрозділами правоохоронної діяльності.

Підсумовуючи, зазначимо, що слідчий огляд при розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон України має бути ретельно спланований та відбуватися з дотриманням відповідних нормативно-правових приписів і тактичних рекомендацій, що надасть слідчому можливість отримати інформацію, яка надалі допоможе виявити осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення та побудувати обґрунтовані версії для організації проведення окремих процесуальних дій.

Список використаних джерел:

1. Дані отримані з використанням інтерактивного довідника «Протидія злочинності в Україні: інфографіка» (М. Карчевський): <https://ioyfgl-nikolay-karchevskiy.shinyapps.io/ukraine2022>;
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в ред. від 03 липня 2017 р. № 4651-VI. База даних Законодавство України. ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/651-17> (дата звернення: 20.09.2023);
3. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України : метод. рек. / [Чернявський С. С., Вознюк А. А., Брисковська О.М. та ін.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 64 с.
4. Бегалов Є.П. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон: дис. доктора філософії за спеціальністю 081Право. Національна академія внутрішніх справ, Київ. 2020. 278 с.

Буткова Олена Ярославівна

викладачка кафедри правосуддя

Луганський навчально-науковий інститут імені Е. О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ

Рибалкін Андрій Олександрович

директор Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СТАН ПРОВЕДЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

Міграційні процеси спричиняють нові виклики у суспільстві, які потребують правового та інституційного вдосконалення, міграція впливає на вироблення та реалізацію державної політики, яка пов'язана із забезпеченням дотримання прав та законних інтересів осіб, на які впливає процес міграції.

Бортник Н., Єсімов С., Мороз Н. запропонували таке визначення міграції: “Міграція – це сукупність суспільних відносин, врегульованих правовими нормами, пов'язаними з перетином громадянами зовнішніх і внутрішніх меж адміністративно-територіальних утворень з метою набуття ними нового правового статусу”. У науковій літературі виділяють такі різновиди міграційних процесів: внутрішньодержавні – тобто реалізовані в межах однієї території; міждержавні – здійснювані за межі території, яку займають представники різних національностей [1, с. 67].

Починаючи з 2014 року в Україні розпочалися міграційні процеси, які проявлялися у більшій мірі внутрішнім переміщенням осіб у межах території держави. Початок повномасштабної війни на території України 24 лютого 2022 року став фактором, який спричинив міграційний процес в Україні у великих масштабах та характеризується як внутрішнім переміщенням осіб в межах держави, так і великою міграцією населення України за кордон. За даними Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України на кінець 2022 року офіційно зареєстровано 4 867 106 внутрішньо переміщених осіб, за даними Міністерства закордонних справ України близько 8 млн осіб з початком повномасштабної війни виїхало за кордон.

Відповідно до статті 33 Конституції України кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Переміщення осіб на тимчасове чи постійне місце проживання на іншу територію не повинно зменшувати обсягу прав та свобод людини, які їй гарантуються. Це стосується і політичних прав людини, зокрема безпосередньої участі населення у вирішенні держаних справ та діяльності органів місцевого самоврядування.

Відповідно до статті 5 Основного Закону народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Важливою для здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування є така форма партисипативної демократії як громадська експертиза.

Громадська експертиза – це дослідження, перевірка, аналіз та оцінка громадянами, інститутами громадянського суспільства, консультативно-дорадчими структурами при органах публічної влади нормативно-правових актів, проєктів нормативно-правових актів, рішень, дій чи бездіяльності органів публічної влади та інших питань, які становлять громадський інтерес, та на цій основі здійснюється підготовка обґрунтованих висновків та пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем.

Міграційний процес в Україні, який розпочався із повномасштабною війною, вплинув на необхідність створення нових форм та способів реалізації права громадськості на проведення громадської експертизи, зокрема, це перш за все стосується можливості проводити громадську експертизу громадянам, які мають активну громадську позицію, але в цілях безпеки вимушені були виїхати за кордон, та можливість громадян проводити громадську експертизу діяльності органів місцевого самоврядування територіальних громад, куди вимушено переселилися особи.

Обов'язковим етапом проведення експертизи є звернення громадян, інститутів громадянського суспільства до органів публічної влади із письмовим

запитом на проведення експертизи у якому має міститися перелік документів, що необхідний для проведення громадської експертизи. В нових умовах, що викликані міграцією, зокрема виїздом великої частини населення за кордон, виникає потреба у забезпеченні можливості здійснення комунікації між органами державної влади та місцевого самоврядування в електронній формі, з використанням Інтернету та засобів електронного зв'язку тощо.

У доповіді A/HRC/32/20 від 11 квітня 2016 року Верховний комісар ООН з прав людини рекомендував впроваджувати нові форми участі громадськості в розробці політики, плануванні та прийнятті (за рахунок використання інформаційно-комунікаційних технологій, соціальних мереж в якості засобу забезпечення рівного доступу до інформації та проведення широких консультацій) [2]. Зазначена рекомендація ООН в Україні набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, який поширюється на всю територію України. З метою реалізації права таких осіб на участь в управлінні держаними справами виникає необхідність у використанні під час громадської експертизи інформаційно-комунікаційних технологій та соціальних мереж, а також здійснення конституційно-правового закріплення цього процесу.

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021, стратегічними завданнями визначає впровадження онлайн-платформи для взаємодії органів виконавчої влади з громадянами та інститутами громадянського суспільства, що забезпечуватиме, зокрема, доступ до механізмів електронних консультацій з громадськістю та громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади [5].

Для реалізації прав громадян, які знаходяться за межами України, на здійснення громадської експертизи необхідно забезпечити можливість здійснення запиту на проведення громадської експертизи в електронній формі та забезпечити можливість отримання від органів публічної влади інформації та документів, які необхідні для проведення експертизи за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Досить актуальним та невирішеним є питання проведення громадської експертизи діяльності органів місцевого самоврядування громадянами, які вимушено переселились і проживають в межах територіальної громади не за місцем реєстрації.

У межах програми «Єднання заради дії», що реалізується IREX разом з Благодійним фондом «Стабілізаційний суппорт сервісез» та за підтримки Державного департаменту США було проведено дослідження локальних політик і програм щодо залучення ВПО до життя громад, зокрема Чернівецької територіальної громади. Було досліджено Статут територіальної громади міста Чернівці, затвердженим рішенням Чернівецької міської ради 26.12.2002 № 115, у якому передбачено, що територіальну громаду міста складають усі жителі міста — фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які постійно проживають на території міста Чернівці та їхнє місце проживання зареєстроване у встановленому законом порядку. З метою реалізації жителями територіальної громади міста Чернівці, в тому числі внутрішньо переміщеними особами, які перебувають на обліку в територіальній громаді міста, права на безпосередню участь у місцевому самоврядуванні, учасниками дослідження було рекомендовано внести відповідні зміни до Статуту, затвердженого рішенням міської ради територіальної громади міста Чернівці, затвердженого рішенням 26.12.2002 за № 115 [5, с. 7].

Відповідно до ст. 37 Статуту територіальної громади міста Івано-Франківськ, затвердженого рішенням Івано-Франківської міської ради (54 сесія) 6 демократичного скликання від 19.05.2015 р. № 1743-54, жителі міста здійснюють право на місцеве самоврядування у таких формах, як: проведення громадських експертиз виконавчих органів міської ради. Відповідно до положень статуту фізичні особи вважаються такими, що постійно проживають у місті Івано-Франківську (учасниками територіальної громади міста), якщо вони мають власну або найману житлову площу в місті (за винятком готелів) і зареєстровані як постійні жителі міста [3].

У місті Черкаси проведення громадської експертизи передбачено статтею

75 Статуту Черкаської міської територіальної громади, відповідно до якої громадська експертиза діяльності Черкаської міської ради та її виконавчих органів є однією з форм участі членів територіальної громади міста Черкаси у здійсненні місцевого самоврядування, яка передбачає проведення інститутами громадянського суспільства оцінки діяльності Черкаської міської ради, її виконавчого комітету та виконавчих органів, ефективності прийняття і виконання такими органами та посадовими особами рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем місцевого значення для їх врахування Черкаською міською радою, її виконавчим комітетом та виконавчими органами, у своїй роботі [4].

Як у статуті територіальної громади міста Івано-Франківськ, так і у Черкаській міській територіальній громаді є невизначений статус внутрішньо переміщених осіб щодо партисипативної участі у житті громади. Станом на вересень 2023 році у місті Івано-Франківськ населення нараховує 288243 осіб, близько 40 тисяч внутрішньо переміщених осіб. Із наведеного вище варто зауважити, що внутрішньо переміщені особи становлять значну групу мешканців територіальної громади, у зв'язку з чим їх права та законні інтереси мають бути враховані. Важливим в цьому контексті є внесення змін у відповідні нормативні акти громад щодо забезпечення можливості внутрішньо переміщених осіб, які стали на облік у відповідній громаді, брати безпосередню участь у вирішенні питань місцевого значення, зокрема здійснювати громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування шляхом проведення громадської експертизи.

Отже, масштабний міграційний процес спричинений воєнними діями на території України викликає необхідність врегулювання деяких питань забезпечення можливості проведення громадської експертизи в нових умовах. Зокрема, виникає необхідність у використанні під час громадської експертизи інформаційно-комунікаційних технологій та соціальних мереж, а також здійснення конституційно-правового закріплення цього процесу та правового регулювання участі внутрішньо переміщених осіб у житті територіальної

громади, куди зазначені особи вимушено переселились.

Список використаних джерел:

1. Бортник Н., Єсімов С., Мороз Н. Міграційні процеси: поняття, сутність, сучасний стан. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2017. № 884. С. 64–71.
2. Практичні рекомендації для створення і підтримання безпечних і сприятливих умов для діяльності громадянського суспільства, засновані на передовій практиці і отриманих знань. Доповіді Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини A/HRC/32/20 від 11 квітня 2016 року URL: <https://undocs.org/ru/A/HRC/32/20>.
3. Про затвердження Статуту територіальної громади міста Івано-Франківська в новій редакції: рішення Івано-Франківської міської ради (54 сесія) 6 демократичного скликання від 19.05.2015 № 1743-54. URL: <http://www.namvk.if.ua/dt/20813>.
4. Про затвердження Статуту Черкаської міської територіальної громади в новій редакції: Рішення Черкаської міської ради від 30.09.2021 № 10-25. URL: <http://chmr.gov.ua/ua/textex.php?s=2&s1=214>.
5. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021 р., № 24, ст. 1099.
6. Чернівецька громада. Дослідження локальних політик і програм: Як ВПО долучені до життя громад? <https://yednanniazaradydii.org.ua/wp-content/uploads/2023/07/Chernivetska-hromada.pdf>.

Васюта Юлія Володимирівна,
ад'юнктка кафедри криміналістики та судової медицини
Національна академія внутрішніх справ
Науковий керівник: Черноус Юлія Миколаївна,
професорка кафедри криміналістики та судової медицини
Національна академія внутрішніх справ,
докторка юридичних наук, професорка

ЗАВДАННЯ СПІЛЬНИХ СЛІДЧИХ ГРУП ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ

Вирішення поставлених завдань із найбільш оптимальними витратами сил, засобів та часу виступає однією із пріоритетних умов людської діяльності. Безумовно, цей аспект не є винятком в діяльності спільних слідчих груп під час розслідування кримінальних правопорушень. Однак, економія засобів і сил при проведенні розслідування, насамперед, повинна забезпечувати організацію розслідування, спрямовану на максимально повне та достовірне встановлення фактів, що з'ясовуються. Такий підхід конкретизується наступним чином: повним вибором найдоцільніших і найраціональніших засобів та прийомів досягнення мети, широким залученням до досягнення цілей розслідування відповідних спеціалістів і громадськості, активним і одночасним використанням при проведенні низки заходів (зокрема, пошукових) значних сил і засобів [1, с. 111].

Швидкий розвиток транспортних сполучень залучає майже усі країни світу до міграційних процесів як на загальнодержавному, так і на міжнародному рівнях. З одного боку, міграцію можемо розглядати як позитивний аспект, який допомагає задовольнити потреби економіки, забезпечити соціокультурний обмін та духовне взаємозбагачення, а з іншого – як негативний чинник міжнародної міграції, який характеризується високим рівнем її нелегальної складової та латентності.

Так, у межах міжнародного співробітництва боротьба з нелегальною міграцією виходить на якісно новий рівень та поєднує у собі три аспекта: політичний, правовий та організаційний. Політичний аспект є рушійним для

правового, а організаційний визначає принципи формування волі держави у питаннях поводження з нелегальними мігрантами, а також спрямовує роботу на розвиток національного законодавства та міжнародних домовленостей [2, с. 23]. Слід зауважити, що в умовах сьогодення створення спільних слідчих груп, як особливої форми міжнародного співробітництва, а також безпосередня взаємодія з іншими компетентними органами країн та міжнародними організаціями, покликані забезпечити ефективне, повне, неупереджене та оперативне розслідування нелегальної міграції.

У процесі міжнародного співробітництва слід виокремити Євроюст як ключову інституцію для сприяння розслідування у межах спільних слідчих груп й забезпечення експертної та практичної підтримки їхньої діяльності. Найбільш важливими, з операційної точки зору, є засідання спільних слідчих груп у штаб-квартирі Євроюсту та використання координаційного центру. Європейське агентство з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах країн-членів ЄС (FRONTEX), що було засноване в 2005 році, співпрацює з Україною в межах підписаних угод. З огляду на компетентнісний підхід, Європейська агенція FRONTEX координує оперативні дії держав-членів ЄС з охорони зовнішніх кордонів, спрямовує зусилля на розвиток загальної інтегрованої моделі оцінки ризиків; надає допомогу державам-членам ЄС у навчанні персоналу національних прикордонних служб за допомогою організації занять на наднаціональному рівні для інструкторів та проведення семінарів, допомагає державам-членам ЄС в організації ними спільних операцій із депортації нелегальних мігрантів, складає каталог успішних заходів держав-членів ЄС, які були здійснені у процесі видворення нелегальних мігрантів [3; 4].

Також правоохоронні органи під час розслідування нелегальної міграції повинні забезпечити дотримання відповідних положень законодавства про захист даних, і поважати права особи на конфіденційність під час збору та представлення електронних доказів. Передусім, це пов'язано з тим, що в злочинах у сфері міграційних відносин докази можуть містити перехоплені повідомлення, публікації в соціальних мережах або дані про місцезнаходження,

отримані за допомогою методів стеження. Так, слід збалансувати потребу в розслідуванні та судовому переслідуванні цих злочинів із проблемами конфіденційності.

На початковому етапі розслідування злочинів даної категорії діяльність слідчого є досить різноманітною і залежить, насамперед, від слідової картини, встановленої на момент виявлення злочинного діяння і точного уявлення слідчого про те, які сліди ще можуть бути виявлені. При виникненні слідчих ситуацій, дії осіб, які здійснюють розслідування в межах спільних слідчих груп, повинні бути спрямовані на дослідження виявлених матеріальних слідів, аналіз наявної інформації, з метою виявлення, вилучення і дослідження речових доказів і документів, відтак, постає низка завдань: встановлення невідомих обставин, пов'язаних з вчиненням та приховуванням відповідних кримінально протиправних діянь, виявленням і затриманням осіб, причетних до них. Вирішення цих завдань можливе як після затримання підозрюваного, так і до його встановлення [5, с. 95-96].

Основними завданнями слідчого в подібних ситуаціях є негайне встановлення особи, яка незаконно перетнула державний кордон України, доведення її винуватості, виявлення і дослідження обставин кримінального правопорушення, а також висунення версій про мотиви його вчинення і можливих співучасників. З цією метою слідчому доцільно спільно з оперативними співробітниками та/або співробітниками інших взаємодіючих державних та міжнародних органів (насамперед, компетентних органів іноземних держав, які залучаються до розслідування злочинів міжнародного характеру) здійснити комплекс процесуальних дій: слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи та заходи забезпечення кримінального провадження.

Таким чином, з метою захисту національної та міжнародної безпеки держави, спільні слідчі групи постійно посилюють взаємодію та координацію своїх дій щодо нейтралізації чинників, які впливають на національні та міжнародні інтереси суспільства, а також здійснюють співробітництво з

відповідними установами інших держав та міжнародними організаціями, що працюють у зазначеному напрямі. Для розслідування нелегальної міграції спільні слідчі групи ставлять перед собою низку ключових завдань, які полягають у негайному встановленні особи, яка незаконно перетнула державний кордон, доведенні її винуватості, виявленні та дослідженні обставин злочину міжнародного характеру (з огляду на криміналістичну характеристику нелегальної міграції), а також висунення версій про мотиви його вчинення і можливих співучасників.

Список використаних джерел:

1. Чорноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: Монографія. Ю.М. Чорноус. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.
2. Книш С. Особливості міжнародно-правового механізму у боротьбі з нелегальною міграцією в сучасних умовах. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 9. С. 22-24.
3. Дворніченко Д.Ю. Роль FRONTEX в реалізації політики ЄС щодо протидії нелегальній міграції. *Альманах міжнародного права*. 2014. Вип. 4. С. 104-108.
4. Council Regulation (EC) № 2007/2004 of 26 October 2004 establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32004R2007>.

Гутник Аліна Володимирівна

старша оперуповноважена сектору кримінальної поліції,

Калуський районний відділ поліції

Головне управління Національної поліції в Івано-Франківській області,

докторка філософії у галузі права

ПІДСЛІДНІСТЬ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

До 26.11.2015 досудове розслідування злочину, передбаченого ст. 332 КК

здійснювали слідчі СБУ. Після внесення змін до КПК (Закон України № 771-VIII від 10.11.2015 р. [1]) обмежено повноваження СБУ щодо розслідування окремих злочинів. Зокрема, досудове розслідування злочину, передбаченого ст. 332 КК віднесено до підслідності органів Національної поліції.

Статистика показує, що досудове розслідування злочину, передбаченого ст. 332 КК здійснюється не тільки слідчими органів Національної поліції. Зокрема, за 8 місяців 2023 року було обліковано 31 кримінальне правопорушення досудове розслідування яких здійснювалось слідчими СБУ [2]. Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 332 КК може бути також підслідне слідчим ДБР, адже однією із кваліфікуючих ознак цієї частини статті є незаконне переправлення осіб через державний кордон України службовою особою з використанням службового становища. Окремої статистики за ст. 332 КК по слідчих ДБР немає, але у категорії «кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації» обліковано 137 кримінальних правопорушень [2].

Проблеми із визначення підслідності даного виду кримінального правопорушення підтверджує судова практика. Найбільше питань виникає з причин визначення підслідності за слідчими СБУ. До 01.05.2022 р. визначення підслідності цього злочину за слідчими СБУ було можливим у двох випадках: (1) неефективного досудового розслідування (ч. 5 ст. 36 КПК у редакції до 01.05.2022); (2) якщо про це правопорушення стало відомо під час досудового розслідування, яке уже здійснюється слідчими СБУ і виділення цих матеріалів в окреме провадження було неможливим (ч. 10 ст. 216 КПК).

Проте, прокурори не завжди мотивують підстави зміни органу досудового розслідування, або роблять це формально. Наприклад, у одній справі прокурор спочатку визначив підслідність кримінального провадження за слідчими Національної поліції, а уже через 16 днів досудове розслідування визнано неефективним там передано слідчим СБУ [3].

Ще один випадок, коли досудове розслідування злочину повинні були здійснювати слідчі Національної поліції або ДБР (у матеріалах справи були відомості про вчинення злочину службовими особами ДПС України та Національної поліції, однак цей факт не доведено). Натомість підслідність визначено за слідчими СБУ, так як ДБР ще не розпочав свою роботу, а органи прокуратури втратили повноваження з розслідування кримінальних правопорушень, підслідних ДБР (злочин вчинено 10.05.2018, а ДБР розпочав роботу 27.11.2018). Проте, і суд першої інстанції і апеляційний суд зазначили, що було порушено правила підслідності та визнали усі отримані докази обвинувачення недопустимими [4, 5]. Зовсім інше рішення винесено судом касаційної інстанції, який зазначив, що прокурор діяв у межах своїх повноважень, а висновки судів попередніх інстанцій про здійснення досудового розслідування у цьому кримінальному провадженні неуповноваженою особою є передчасним. Справу передано на новий розгляд у суді апеляційної інстанції [6]. На разі остаточного рішення у справі немає.

З 01.05.2022 р. кожен орган досудового розслідування став універсальним крізь призму інституту підслідності, оскільки за рішенням уповноваженого прокурора може здійснювати досудове розслідування у будь-якому кримінальному правопорушенні [7, с. 110]. Законодавець додав нові підстави для зміни органу досудового розслідування, окрім неефективності, а саме: наявність об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування та здійснення досудового розслідування відповідним органом в умовах воєнного стану. Проте, навряд чи прокурор доручить досудове розслідування злочину, передбаченого ст. 332 КК слідчим Бюро економічної безпеки України чи детективам Національного антикорупційного бюро України. Скоріш за все цей злочин і надалі буде розслідуватись слідчими Національної поліції, або СБУ, або ДБР.

Отже, підслідність кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332 КК законодавцем змінювалась декілька раз. За загальним правилом досудове розслідування таких злочинів здійснювали: до 26.11.2015 року – слідчі СБУ; з

26.11.2015 року – слідчі Національної поліції. Якщо злочин вчинено службовою особою, яка входить до переліку, передбаченого п. 1, 2 ч. 4 ст. 216 КПК, то такий злочин підслідний слідчим ДБР. Прокурор міг змінити підслідність та доручити досудове розслідування іншому органу лише у випадку неефективності досудового розслідування, або якщо про це правопорушення стало відомо під час досудового розслідування, яке уже здійснюється слідчими і виділення цих матеріалів в окреме провадження було неможливим. З 01.05.2022 року слідчі будь-якого органу досудового розслідування можуть здійснювати досудове розслідування злочину, передбаченого ст. 332 КК. Вважаємо, що цей злочин і надалі буде розслідуватись слідчими органів Національної поліції, СБУ чи ДБР.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рекомендацій Європейського Союзу з виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно уточнення підслідності органів досудового розслідування: Закон України № 771-VIII від 10.11.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771-19#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-серпень 2023 р.: звітність. *Офіс генерального прокурора*: веб-сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporusshennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 20.09.2023).

3. Постанова Верховного суду у справі № 725/5014/18 від 28.10.2021 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100734909> (дата звернення: 20.09.2023).

4. Вирок Ратнівського районного суду Волинської області у справі №166/867/18 від 20.01.2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87001119> (дата звернення: 20.09.2023).

5. Ухвала Рівненського апеляційного суду у справі №166/867/18 від 05.11.2020. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92868534> (дата звернення: 20.09.2023).

6. Постанова Верховного суду у справі №166/867/18 від 12.10.2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100704601#> (дата звернення: 20.09.2023).

7. Романюк В.В. Зміна прокурором підслідності: проблеми правозастосування. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 107–120. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.10>.

Каверіна Тетяна Петрівна
*старша викладачка кафедри
поліцейської діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів поліції
Луганський навчально-науковий інститут імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ ПЕРЕМІЩЕННЯ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ ОСОБИ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ У РОЗШУКУ, ПІД ЧАС ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ

Тимчасова окупація України, яка фактично триває з лютого 2014 року [1], суттєво ускладнила процедуру встановлення місцезнаходження особи, що перебуває у розшуку як зникла безвісти або була оголошена у розшук як підозрювана. Проте, в межах дії кримінального і кримінального процесуального законів, навіть за умови правового режиму воєнного стану, процедуру розшуку особи не тільки не призупинено, а навпаки – посилено, бо з'явився новий фактор – це зникнення особи за особливих обставин, які визначено законодавчо [2]. Під час встановлення місцеперебування особи слідчий, в межах досудового розслідування, та оперативний працівник, в межах оперативно-розшукової справи, в обов'язковому порядку мають перевірити факт перетину державного кордону особою, яка розшукується. У випадку встановлення місцезнаходження особи, яка розшукується за вчинення кримінального правопорушення, на території іншої держави, є всі підстави для

порушення питання про її екстрадиційний арешт та саму екстрадицію. Нажаль, це досить нескладне питання набуло проблеми у його вирішенні за умов тимчасової окупації території України. Питання розшуку особи, яка перетнула державний кордон України, умовно можна розглянути в трьох напрямках: а) за звичайних політичних обставин, б) за умови тимчасової окупації (з 20.02.2014 по 21.02.2022) і в) за умови повномасштабного вторгнення росії (з 24.02.2022 і дотепер).

За умов звичайної політичної ситуації (мирного часу), тобто до 20.02.2014, факт перетину державного кордону України встановлювався через отримання даних з інформаційно-телекомунікаційної системи «Гарт» [3], шляхом надання відповідного запиту до Державної прикордонної служби України та отримання офіційної відповіді на запит. За умови позитивної відповіді слідчий починав процедуру підтвердження факту перебування особи на території іншої країни, який закінчувався екстрадиційними заходами.

З тимчасовою окупацією України процедура підтвердження факту перетину державного кордону України певною особою суттєво ускладнилася.

Станом на 23.02.2022 під тимчасовою російською окупацією перебувало 43 300 км², або 7 % української території, а саме Автономна Республіка Крим, місто Севастополь та частини Донецької та Луганської областей [4]. Протяжність неконтрольованої ділянки кордону з Росією становила 409,3 км, а протяжність ділянки морського кордону, над якою Україна втратила контроль внаслідок окупації Криму, приблизно 430 км [5]. Питання неможливості контролювати певну ділянку державного кордону України потягли за собою й проблематику контролю за переміщенням та обліком осіб через нього підрозділами Державної прикордонної служби України. Таким чином, інформаційно-телекомунікаційна система «Гарт» охоплювала лише дані про тих осіб, які офіційно переміщались через КПВВ (контрольні пункти в'їзду-виїзду), але дані про осіб, які незаконно перетнули кордон та виїхали через ділянку кордону між так званими «ЛНР», «ДНР» та росією в напрямку держави-агресора у ній не відображались.

З метою встановлення транзиту такої особи в напрямку будь-якої держави, у такому випадку, слідчому чи оперативному уповноваженому може допомогти ресурс Національного центрального бюро Інтерполу (далі – НЦБ)[6], на яке покладено завдання з координації наших правоохоронних органів, а також взаємодії з генеральним секретаріатом Інтерполу та відповідними органами держав – членів [7], серед яких є і росія. Одним з ключових напрямів співробітництва є встановлення місцезнаходження осіб, які розшукуються, або інформування про місце їх перебування, з метою затримання, та подальшої видачі (екстрадиції), а також інших осіб чи об'єктів. Інтерес правоохоронних органів до розшуку людей виникає переважно у зв'язку із кримінальними провадженнями, оперативно-розшуковими заходами або зумовлений необхідністю встановлення осіб, що безвісти зникли. З 2014 по 2022 рік з використанням каналів Інтерполу було встановлено місцезнаходження 3976 осіб, підозрюваних або засуджених за вчинення злочинів, у тому числі:

- 1385 осіб, що розшукувались нашими правоохоронними органами (запитувала Україна);

- 2280 осіб, які розшукувались іноземними державами;

- 104 особи, які розшукувались правоохоронними органами України із використанням інформаційної системи Інтерполу, але були встановлені на території нашої держави;

- 193 особи розшукувались як безвісти зниклі, були установлені на території іноземних держав або України. При цьому росія займає перше місце у топ країн, де можуть перебувати розшукувані особи, що свідчить про пріоритетність перебування наших громадян саме у цій країні, не дивлячись на її агресивні загарбницькі дії[7].

Таким чином, використовуючи ресурс Національного центрального бюро Інтерполу, слідчий чи оперативний уповноважений може надати офіційний запит для встановлення факту в'їзду особи, що розшукується, до тієї ж росії. І, вже маючи інформацію про прибуття до країни, наявність чи

відсутність виїзду з неї, назву пункту перетину кордону, можна розуміти з якого саме району тимчасово окупованої території ця особа виїхала, та як переміщувалась країною. Встановлення такого факту дає можливість проведення затримання особи з подальшими екстрадиційними заходами. Але, у випадку проведення екстрадиційних заходів, слід звернути увагу на позаконну біпатридність певних осіб, які мешкають на тимчасово окупованій території. Бо, не позбавившись громадянства України, такі особи можуть мати також громадянство росії, що може суттєво ускладнити їх видачу до України з метою притягнення до передбаченої законом відповідальності.

Нажаль, від 24.02.2022, з моменту повномасштабного вторгнення до України, цей напрям роботи майже повністю припинився. Наразі ми не маємо можливості отримувати інформацію про в'їзд певних осіб на територію росії, що значно ускладнює встановлення місцезнаходження особи, а у випадках, коли йдеться про незаконне переміщення військовополонених за межі України, практично унеможлиблює вирішення питання щодо їх обміну. Наразі рекомендується отримання інформації про в'їзд осіб, які цікавлять досудове розслідування, на території держав, що межують з росією, як варіант встановлення маршруту їх пересування з тимчасово окупованої території до країн Європи.

Список використаних джерел:

1. Ключові питання та відповіді про російську агресію // МЗС України : офіц. сайт. 20.06.2023. URL: <https://mfa.gov.ua/klyuchovi-pitannya-ta-vidpovidi-pro-rosijsku-agresiyu> (дата звернення 20.08.2023).

2. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (дата звернення 24.08.2023).

3. Про затвердження Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему прикордонного контролю "Гарт-1" Державної прикордонної служби України Адміністрація Держкордонслужби; Наказ, Положення від 30.09.2008 №

810. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1086-08#> (дата звернення 20.08.2023).

4. Росія окупувала 7 % території України – Президент. www.ukrinform.ua (укр.). Архів оригіналу за 8 травня 2021. Процитовано 22 лютого 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2644798-rosia-okupuvala-7-teritorii-ukraini-prezident.html> (дата звернення 24.08.2023).

5. Протяжність кордонів України. Європа без бар'єрів. URL: <https://europewb.org.ua/protyazhnist-kordoniv-ukrayiny/>(дата звернення 24.08.2023).

6. Про Національне центральне бюро Інтерполу Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-%D0%BF#Text> (дата звернення 24.08.2023).

7. Поліція без кордонів. Як працювало Укрбюро Інтерполу останні дев'ять років (офіційна статистка). Закон і бізнес від 29.05.2023. URL: <https://zib.com.ua/ua/156249.html> (дата звернення 24.08.2023).

Карчевський Микола Віталійович

професор кафедри кримінального права і кримінології

Львівський державний університет внутрішніх справ,

головний науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального права

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.

В. Сташиса НАПрН України,

доктор юридичних наук, професор

**ВПЛИВ АГРЕСІЇ РФ НА ПРОТИДІЮ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ:
АНАЛІЗ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ¹**

1. Для ефективної відсічі агресії рф, перемоги, відновлення мирного життя

¹ Тези підготовлено на в межах фундаментальної теми «Теоретичні, законодавчі та правозастосовні проблеми кримінально-правової охорони інформаційної безпеки в Україні» (номер державної реєстрації 0121U114324).

та подальшого укріплення позицій України виняткове значення має чітке функціонування механізмів реалізації законодавства про кримінальну відповідальність. Перспектива реінтеграції тимчасово окупованих територій додає актуальності цій задачі. Забезпечення реалізації норм законодавства про кримінальну відповідальність вимагає значних ресурсів (соціальних, матеріальних, професійних тощо). Проблема ефективного кримінально-правового регулювання в умовах війни набуває виняткової значимості, перемога потребує раціонального використання соціальних ресурсів. Саме тому визначення напрямів реалізації кримінально-правової політики має враховувати відповідність між фактичними результатами протидії злочинності та обсягом ресурсів, використаних для забезпечення кримінально-правового реагування.

2. З позицій раціональної парадигми кримінального права ефективними законодавчими рішеннями у сфері кримінально-правового регулювання слід вважати ті, що забезпечують баланс соціальної значимості охоронюваних благ та обґрунтованого обсягу необхідних соціальних видатків, а саме того обсягу видатків, який держава та суспільство можуть виділити на забезпечення кримінально-правового регулювання. Ефективними рішеннями на правозастосовному рівні кримінально-правового регулювання слід вважати ті, які прийняті відповідно до чинного законодавства та вимагають здійснення соціальних витрат, що відповідають небезпечності конкретного вчиненого кримінального правопорушення. Належною реалізацією публічного інтересу у функціонуванні інститутів кримінальної юстиції будемо вважати таку, коли більшість рішень на законодавчому та правозастосовному рівнях кримінально-правового регулювання є ефективними й забезпечують раціональне використання соціального ресурсу.

3. Якісне оновлення методів роботи з даними є одним з головних векторів розвитку сучасної науки. Широке впровадження інформаційних технологій

практично у всі сфери соціального буття забезпечує формування значних обсягів даних, створює унікальні можливості для аналізу суспільних процесів. Обґрунтування положень про злочинність, її причини, особистість злочинця, заходи запобігання, яке передбачає методологічно послідовне отримання нових знань з даних, що збираються та обробляються автоматизовано, нами запропоновано називати обчислювальне кримінологічне аргументування.

4. З урахуванням зазначених позицій нами розроблено та представлено у відкритому доступі веб-застосунок «Протидія злочинності в Україні: інфографіка». Метою доповіді є демонстрація можливостей обчислювального кримінологічного аргументування на прикладі розробленого інструменту, а також аналіз впливу військової агресії РФ на протидію злочинності в Україні в площині ефективного використання соціальних ресурсів для боротьби зі злочинністю.

5. На нашу думку, найбільш важливими є наступні положення щодо змісту статистичних показників протидії злочинності в Україні. В першу чергу необхідно зазначити збереження загальної тенденції останніх 10 років. Спостерігається зменшення кількості засуджених осіб. Водночас, у 2022 році відбулося помітне збільшення кількості облікованих проваджень (+ 13%) разом з падінням частки проваджень скерованих до суду з обвинувальним актом (-16%) та частки засуджених (- 6%) відносно кількості облікованих проваджень. Цей тренд можна розглядати як загальну характеристику впливу агресії РФ на практичне кримінально-правове регулювання в Україні. Правоохоронні органи фіксують численні кримінальні правопорушення з боку агресора, проте можливості притягнення винних до відповідальності тимчасово обмежені.

6. Відбулися певні зміни структури облікованих проваджень та кількості засуджених осіб. Традиційно переважна більшість облікованих проваджень та засуджених осіб була пов'язана з правопорушеннями проти власності, життя та здоров'я та незаконним обігом наркотиків. До початку повномасштабної агресії РФ проти України у 2022 році, частка проваджень щодо правопорушень проти власності складала 50-68%, частка засуджених за такі правопорушення була в

межах 47-55%. У 2022 році щодо правопорушень проти власності було обліковано 31% проваджень, частка засуджених за ці правопорушення склала 39%. Відповідно, до найвищих показників за останні 10 років наблизилися аналогічні характеристики протидії посяганням на життя та здоров'я (12% проваджень, 15% засуджених), найбільшими за цей час виявилися частки облікованих проваджень та осіб, засуджених за правопорушення в сфері незаконного обігу наркотиків (9% проваджень та 16% засуджених). Помітним було збільшення частки засуджених за кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади (Розділ XV Особливої частини КК, з 1-3% до 6%). Найбільшим було збільшення часток облікованих проваджень проти основ національної безпеки (Розділ I), від 0,1-0,2% до 4,7%, а також проти миру й безпеки людства (Розділ XX) від 0,01-0,1% до 17%. Збільшення часток засуджених за ці правопорушення, що хоча й спостерігається формально арифметично, з огляду на незначні абсолютні показники не може бути віднесено тенденцій протидії злочинності.

7. Протидія посяганням на власність характеризується тим, що крім істотного зменшення частки серед облікованих правопорушень та засуджених осіб, зберігається загальна тенденція останніх років щодо зменшення абсолютної кількості облікованих проваджень та засуджених осіб. Водночас, заслуговує на увагу істоте збільшення облікованих шахрайств без відповідної динаміки повідомлень про підозру та засудження. Якщо кількість проваджень, облікованих за ознаками шахрайства зросла порівняно з 2021 роком на 35%, то кількість таких проваджень з повідомленням про підозру зменшилася на 20%, а кількість осіб, засуджених за шахрайство, зменшилася на 27%. Дана ситуація, на нашу думку, є відображенням процесів міграції населення через агресію рф, значним збільшенням чисельності внутрішньо переміщених осіб.

8. У контексті кримінально-правової протидії посяганням на життя в першу чергу слід відзначити зумовлене агресією рф семиразове (!) збільшення кількості облікованих посягань за ознаками умисного вбивства. Тут кримінальна статистика однозначно фіксує страшну ціну агресії рф для народу України. Разом

з цим, не можна не звернути уваги на істотне, за межами тенденцій останніх років, зменшення проваджень, облікованих за ознаками тілесних ушкоджень середньої тяжкості та легких тілесних ушкоджень. Такі дані, на нашу думку свідчать про те, що агресія рф не залякала українців, а сприяла формуванню у них більш відповідального ставлення до соціальної взаємодії.

9. Слід відзначити загострення негативних тенденцій протидії незаконному обігу наркотиків. Зберігається значна різниця між динамікою обліку проваджень та засудження за дії, пов'язані зі збутом наркотиків (ст. 307 КК), збільшення кількості облікованих проваджень та проваджень з повідомленням про підозру супроводжується зменшенням кількості засуджених осіб. Крім того у 2022 році спостерігалось істотне збільшення кількості облікованих проваджень за ознаками діянь не пов'язаних зі збутом (ст. 309) без відповідної зміни кількості засуджених. Порівняно з 2021 роком кількість облікованих проваджень даної категорії зросла на 43%, кількість проваджень з повідомленням про підозру – на 16%, водночас кількість засуджених осіб зменшилася на 9%. Відношення кількості засуджених за ст. 307 до кількості засуджених за ст. 309 у 2013 році складало 1 до 4, у 2022 – 1 до 12. Показники можуть свідчити про складності організації роботи правоохоронних та судових органів у воєнний час та однозначно потребують подальшого дослідження.

10. Найбільш очевидними статистичними маркерами впливу агресії рф на протидію злочинності в Україні (слайди 10,11) є дані щодо динаміки обліку посягань на основи національної безпеки (Розділ І) та проти миру й безпеки людства (Розділ XX). Кількість облікованих посягань на територіальну цілісність України (ст. 110 КК) зросла з 149 у 2021 до 10487 у 2022, державна зрада (ст. 111 КК) – з 208 до 1957, порушення законів та звичаїв війни – з 172 до 60387. Особливість протидії цим правопорушенням полягає у тимчасово обмежених можливостях національних правоохоронних органів та судів притягати винних до кримінальної відповідальності. Саме тому статистичне відображення протидії цим посяганням характеризується значним розривом кількості облікованих проваджень та кількості проваджень у яких повідомлено про підозру, кількості

засуджених осіб. Найбільш впливовим чинником такої ситуації, зрозуміло, є агресія РФ. Використовуючи функціонал розробленого веб-застосунку ми створили фонові картограми України з обчисленням для кожної адміністративно-територіальної одиниці, відношення кількості проваджень у яких повідомлено про підозру до кількості облікованих проваджень. Порівняння картограм за 2021 та 2022 рік однозначно свідчить про те, що це відношення залежить від проведення на території регіону бойових дій або наближення до таких регіонів. Найменшим є відношення у областях, де більшу частину 2022 року тривали бойові дії (схід, південний схід, південь). Відношення поступово збільшується у західному напрямі, з віддаленням від регіонів активних бойових дій.

11. Враховуючи тематику круглого столу нами проведено окремий аналіз використання статті 332 КК, яка передбачає відповідальність за незаконне переправлення осіб через державний кордон України. Розглянемо відповідні статистичні дані в контексті аналогічних середніх значень даних, що характеризують застосування всіх норм КК протягом останніх 10 років (2013-2022).

По-перше, загальне відношення кількості засуджених осіб, проваджень у яких повідомлено про підозру до кількості облікованих є більшим за середні значення. Водночас спостерігається істотне зменшення відношення кількості засуджених осіб до кількості облікованих проваджень (від 62% до 10%). Тобто з часом вірогідність того, що результатом облікованого провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332 КК, стане засудження цієї особи зменшується.

По-друге, як правило (узагальнені дані за останні 10 років) суди призначають реальне покарання 58% осіб, визнаних винними у вчиненні кримінальних правопорушень. Лише 33% осіб, визнаних винними у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332 КК, отримали за рішеннями національних судів реальні покарання (67 % винних осіб було звільнено від покарання).

По-третє, частка засуджених за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332 КК, у складі групи складає 38% та має тенденцію до зростання. Серед всіх засуджених, частка засуджених за вчинення правопорушень у складі групи складає близько 13%.

Як видається, наведені дані можуть свідчити про те, що зменшення частки засуджених осіб відносно облікованих проваджень з одночасним збільшенням частки засуджених за вчинення кримінального правопорушення в групі, пов'язане з контекстуальною оцінкою судом суспільної небезпечності вчинених посягань. В умовах що склалися, суди, можливо, не розглядають діяльність не в складі групи, як таку, яка потребує заходів кримінально-правового впливу відповідно до ст. 332 КК. Такі дані можуть свідчити про необхідність часткової декриміналізації

12. Для продовження дискусії щодо методів аналізу даних про злочинність зазначимо наступне: обчислювальне кримінологічне аргументування дає можливість швидко оцінювати зміст достатньо великих об'ємів даних та реагувати на динамічні соціальні процеси; властива обчислювальному аргументуванню методологія відтворюваних досліджень здатна якісно підвищити рівень довіри до результатів кримінологічних досліджень; рішення, розроблені на підставі великої кількості даних, за методологією, яка забезпечує високий рівень довіри до результатів аналізу, здатні істотно раціоналізувати національний дискурс щодо протидії злочинності.

13. Для продовження дискусії щодо тенденцій протидії злочинності зазначимо наступне: аналіз даних щодо практичного кримінально-правового регулювання свідчить, про значну актуалізацію проблеми ефективного використання соціальних ресурсів в сфері протидії злочинності; з огляду на встановлені тенденції обліку, повідомлення про підозру та засудження, відносну поширеність правопорушень, існує необхідність підвищення ефективності протидії шахрайству та незаконному обігу наркотиків; спостерігається примітивізація протидії злочинності; зумовлене агресією рф зменшення частки

проваджень у яких повідомлено про підозру актуалізує проблематику пошуку додаткових методів оцінки ефективності роботи правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Карчевський М.В. Обчислювальне кримінологічне аргументування: поняття, можливості та перспективи використання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. № 4(100). С. 112-126. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.112-126>.

2. Карчевський М. В., Кудінов А. С. Ефективність кримінально-правового регулювання в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 4. С. 101–114. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/537>.

3. Карчевський М.В., Кудінов А.С., Досвід експертної оцінки кризових явищ у сфері кримінально-правового регулювання. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2017, № 1(8). С. 163-181.

4. Карчевський М. В. Протидія злочинності в Україні у форматі DATA SCIENCE. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. № 2 (98). С. 202-227. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.202-227>

5. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції). Номер, дата реєстрації: 5102 від 18.02.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua /billInfo/Bills/CardByRn?regNum=5102&>.

6. Карчевський М.В. Проблема примітивізації кримінально-правової протидії кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану : тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 16 березня 2023 року)*. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 97-100. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/1488/1/%D0%9D%D0%90%D0%94%D0%9F%D0%A1%D0%A3_16.03.2023.pdf.

7. Про Національну поліцію. Закон України від 02.07.2015р. №580-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 11.09.2023).

8. Про затвердження Положення про Національну поліцію. Постанова КМУ. від 28.10.2015 №877. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п#Text> (дата звернення 11.09.2023).

9. Про затвердження Інструкції про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними: наказ МВС України від 06.09.2017 №754. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1240-17#Text> (дата звернення 11.09.2023).

10. Про затвердження Типового положення про управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві: наказ МВС України від 22.01.2016 №39. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0216-16#Text> (дата звернення 11.09.2023).

Клименко Анатолій Миколайович

Аспірант кафедри права приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»

Климчук Михайло Павлович

*Доцент кафедри права приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»
кандидат юридичних наук, доцент*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ДІЇ СЛІДЧОГО З ПОШУКУ ОРГАНІЗАТОРІВ УЧИНЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

У ст. 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю, однак впродовж останніх років під впливом сучасних глобалізаційних процесів невпинно зростають масштаби торгівлі людьми [1].

Суспільна небезпечність торгівлі людьми, як злочинного діяння, полягає в посяганні на невід'ємні права людини – право на повагу, на свободу та особисту недоторканність, свободу пересування і вільний вибір місця проживання, а інколи і право на життя. Під торгівлею людьми розуміють незаконне ввезення до країни мігрантів для некваліфікованої низькооплачуваної роботи, примусовий чи фіктивний вступ до шлюбу «за перепискою», а також купівлю та продаж молодих жінок для роботи в будинках розпусти та стриптиз-клубах, використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях, використання у збройних конфліктах або для трансплантації органів тощо [2].

Успішне розслідування кримінального правопорушення та покарання винних передбачає обов'язок уповноважених осіб встановити наявність події кримінального правопорушення, його вид, учасників і всі обставини, що мають значення для законного й обґрунтованого вирішення кримінального провадження, що робиться з метою захисту й відновлення порушених прав потерпілих від кримінально караного діяння. Це стосується, зокрема, пошуку доказів, спрямованих на причетність організаторів до вчинення торгівлі людьми. У досліджуваній категорії кримінальних проваджень така діяльність часто супроводжується протидією розслідуванню, тому має свої особливості й тактика дій слідчого під час реалізації своїх повноважень.

З огляду на те, що інформацією про факти торгівлі людьми під час здійснення оперативно-розшукових заходів можуть володіти практично всі оперативні підрозділи Національної поліції України, важливим є налагодження тісної взаємодії щодо обміну інформацією з працівниками відповідних підрозділів. Перелік таких суб'єктів визначено в ст. 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» [3, с. 78].

З огляду на завдання зі з'ясування усіх обставин вчинення кримінального правопорушення, зокрема й організаторів торгівлі людьми, важливе значення має міжнародне співробітництво. Адже сліди від учинення протиправних дій організаторами міжнародних каналів торгівлі людьми, а також їхніми

пособниками та докази причетності їх до торгівлі людьми можуть бути виявлені на території інших держав. У зв'язку з цим доцільним є налагодження міжнародної співпраці з правоохоронними органами інших держав, насамперед тих, що є основними країнами призначення «живого товару», здійснення постійного обміну інформацією та спільних заходів із ліквідації каналів торгівлі людьми [2, с. 43-44].

Суттєві перешкоди швидкому та неупередженому розслідуванню торгівлі людьми створюють також неправдиві показання учасників кримінального провадження, які належать до категорії «особистих доказів», відмова від давання показань фігурантами кримінальних правопорушень. Як слушно зазначає Д.А. Бондаренко, насамперед це стосується підозрюваних, інтереси яких, зазвичай, об'єктивно суперечать встановленню обставин кримінального правопорушення, а давання показань не є обов'язковим для них і виступає своєрідним засобом захисту [4, с. 12]. З цією метою під час досудового розслідування підозрювані використовують допомогу досвідченого захисника, який, будучи посередником між підозрюваним та уповноваженими службовими особами, інструктує підзахисного щодо відмови від дачі показань або зміни показань. При цьому відмова від давання показань використовується злочинцем «як засіб потягнути час, обміркувати повідомлену підозру, обдумати пояснення та доводи щодо власної непричетності до вчиненого тощо.

Одним із способів протидії розслідуванню є психологічний тиск підозрюваних та інших фігурантів на свідків. В окремих випадках висловлюються й відверті погрози і протиправні дії щодо життя та здоров'я свідків та членів їхніх сімей.

До криміналістичних засобів щодо подолання протидії розслідуванню є розроблювані або пристосовані у криміналістиці для потреб розслідування злочинів методи, тактичні операції, прийоми й технічні засоби, що сприяють пізнанню обставин події злочину та пов'язаних з ним конкретних супутніх йому явищ у вигляді негативних обставин, характерних для протидії розслідуванню [5, с. 8].

З тактичного боку, у провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми, доцільно використовувати визначену у ст. 225 КПК України процедуру допиту під час досудового розслідування у судовому засіданні, «якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань» [6]. Ще одним процесуальним засобом, що забезпечує безпеку та обмежує безпосередній контакт між допитуваними, є передбачена ст. 232 КПК України процедура проведення допиту у режимі відеоконференції під час досудового розслідування [6].

Варто вказати й на важливість якісної підготовки до допиту, яка повинна включати детальне вивчення матеріалів кримінального провадження та складання плану допиту для досягнення відповідної мети, зокрема й щодо встановлення організатора вчинення кримінального правопорушення, залучення відповідних спеціалістів та ін.

Таким чином, пошук організаторів учинення торгівлі людьми повинен ґрунтуватись на основі чинного законодавства та застосування тактичних прийомів проведення окремих (слідчих (розшукових) дій та методів розроблених криміналістичною наукою. При цьому важливим є врахування характерних сучасних тенденцій злочинності цього виду та узагальнень практики боротьби з такими кримінальними правопорушеннями.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 01996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Методичні рекомендації щодо обміну інформацією та перенаправлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, між регіональними підрозділами Міністерства соціальної політики та Національної поліції України. Київ : Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Нац.

поліції, 2015. 55 с.

3. Дубина В. І. Оперативна розробка торговців жінками з метою сексуальної експлуатації. *Оперативно-розшукове запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням*: матеріали круглого столу (м. Київ, 24 черв. 2015 р.). Київ : Кандиба Т. П., 2015. С. 75–80.

4. Бондаренко Д. А. Розслідування зловживань владою або службовим становищем та перевищень влади або службових повноважень (криміналістична характеристика та початковий етап розслідування): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Запоріжжя, 2008. 18 с.

5. Ортинський В. Засоби подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2018. № 894. С. 4-10.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

Коваленко Артем Володимирович

професор кафедри правосуддя

Луганського навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка

Донецького державного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ВЕРСИЮВАННЯ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним із основних завдань кримінального провадження відповідно до ст. 2 КПК України є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, а жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Відтак кримінальна процесуальна діяльність на усіх своїх етапах пов'язана із доказуванням та має

бути спрямована на встановлення особи, котра дійсно вчинила кримінальне правопорушення і доведення її вини у порядку, встановленому законом.

У межах кримінального процесуального доказування кримінальне правопорушення завжди досліджується як подія минулого. Тому сторона обвинувачення, суд ніколи не можуть бути абсолютно впевнені у правильності встановлених у межах розслідування та судового розгляду фактів. Можливо говорити тільки про певний рівень знань про обставини кримінального правопорушення, котрий є достатнім для прийняття того чи іншого процесуального рішення. Через це будь-які судження суб'єктів доказування про обставини кримінального правопорушення варто вважати гіпотезами (припущеннями) різного рівня обґрунтованості та достовірності. Вимоги до ступеня обґрунтованості таких гіпотез доказами зростають по мірі руху кримінального провадження: від найслабших стандартів доказування на початку досудового розслідування, до найбільш суворого стандарту, доведення вини поза розумним сумнівом, на етапі прийняття судового рішення по суті. У теоріях криміналістики та кримінального процесу обґрунтовані припущення про обставини кримінального правопорушення прийнято називати версіями.

Версія є однією із базових категорій криміналістичної тактики. Ученими-криміналістами підготовано низку наукових праць та практичних рекомендацій щодо висунення й перевірки версій; типові версії, що висуваються на початковому етапі розслідування тих чи інших видів кримінальних правопорушень, є традиційним елементом окремих криміналістичних методик. Слово «версія» жодного разу не використовується у чинному КПК України. Утім, на нашу думку, висунення й перевірка версій є невід'ємними складовими кримінального процесуального доказування.

Повертаючись до тези про те, що будь-яке судження суб'єктів доказування про обставини кримінального правопорушення є обґрунтованим припущенням (тобто версією), вважаємо за доцільне проаналізувати основні процесуальні документи, у котрих версії викладаються як офіційні правові позиції сторони обвинувачення.

Так, первинні (вихідні) версії формулюються слідчим, прокурором ще на етапі виявлення ознак кримінального правопорушення. У результаті проведення первинних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, вихідні версії перевіряються й уточнюються аж до моменту, поки версія про причетність певної особи (осіб) до вчинення кримінального правопорушення не набуде достатньої переконливості. Для подальшого відпрацювання такої версії відповідним особам потрібно повідомити про підозру. При цьому досудове розслідування переходить на наступний (особовий) етап і спрямовується на безпосередню перевірку причетності підозрюваних до вчинення кримінального правопорушення.

Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 277 КПК України, повідомлення про підозру має обов'язково містити стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру. Для повідомлення про підозру ступінь знань сторони обвинувачення про подію кримінального правопорушення не має бути абсолютним, на що, зокрема, вказує й Європейський суд з прав людини. Так, у рішенні у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04) ЄСПЛ наголошує що «термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення» [1]. Тобто підставою для підозри має бути обґрунтоване доказами припущення сторони обвинувачення про вчинення кримінального правопорушення певною особою (групою осіб) за певних обставин. За описаних умов стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, що міститься у повідомленні про підозру, є основною робочою версією сторони обвинувачення, що має бути ретельно перевірена на подальшому (особовому) етапі кримінального провадження.

Аналогічно й обвинувальний акт (а так само клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, та про застосування примусових заходів) у

частині викладу фактичних обставин кримінального правопорушення (п. 5 ч. 2 ст. 292 КПК України) фактично є фінальною версією сторони обвинувачення, переконливість і правильність котрої прокурор буде доводити у суді. Обвинувальний акт складається й затверджується тоді, коли прокурор переконаний у достатності зібраних під час досудового розслідування доказів для доведення у суді версії про винуватість певної особи (групи осіб). Якщо сама версія, викладена в обвинувальному акті, ще може корегуватися у судовому провадженні в порядку ст. 338, 339 КПК України, то докази що можуть бути використані прокурором на її підтвердження й обґрунтування вичерпуються зібраними під час досудового розслідування.

Таким чином, версії, що висуваються й перевіряються стороною обвинувачення під час досудового розслідування, прямо пов'язані зі стандартами доказування, котрі застосовуються під час прийняття процесуальних рішень про повідомлення про підозру та складання й направлення до суду обвинувального акта. Обидва згадані процесуальні документи відповідно до вимог КПК України повинні містити основні (для відповідного етапу провадження) версії сторони обвинувачення щодо фактичних обставин кримінального правопорушення. Через це можна зробити висновок що версіювання є невід'ємною складовою кримінального процесуального доказування.

Список використаних джерел:

1. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04). Європейський суд з прав людини, Міжнародні суди; Рішення, Справа від 21.04.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

Коваленко Володимир Вікторович

професор кафедри правосуддя Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Першим організаційним заходом у будь-якому кримінальному провадженні є його відкриття. Відповідно до ст. 214 КПК України, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Очевидно, що первинний обсяг інформації про кримінальне правопорушення різниться в залежності від джерела, з якого вона отримана.

Не викликає заперечення той факт, що виявлення та документування фактів торгівлі людьми (ст. 149 КК України) є досить складним, що зумовлено низкою чинників, найпоширенішими серед яких є: учинення злочину найчастіше відбувається на території декількох країн; залучення до злочинної діяльності громадян іноземних держав; низький рівень взаємодії та обміну інформацією між правоохоронними органами України та інших держав на території яких вчиняється злочин; задіяння у злочинній діяльності легально діючих організацій з працевлаштування за кордоном, модельних та шлюбних агенцій і т.ін.; участь значної кількості осіб у злочинній схемі тощо.

Як показує вивчення спеціальної літератури інформацію про вчинення торгівлі людьми правоохоронці найчастіше отримують шляхом аналізу: оголошень у засобах масової інформації про можливість працевлаштування за кордоном; даних Державної міграційної служби; Державної прикордонної служби; відомостей, отриманих в туристичних фірмах; даних, отриманих від правоохоронних органів інших країн; відомостей, отриманих від обвинувачених, потерпілих або свідків в інших кримінальних провадженнях; заяв потерпілих та їх родичів [1, с. 53].

За результатами проведеного нами аналізу слідчо-судової практики

розслідування торгівлі людьми² встановлено, що найчастіше правоохоронці отримували інформацію про злочин з наступних джерел:

Заява потерпілої особи, родичів чи інших осіб (30 %). При цьому заявник добровільно повідомляє правоохоронців про факт вчинення чи готування злочину, пов'язаного із торгівлею людьми.

У таких випадках правоохоронцям варто розглянути можливість документування злочинної діяльності шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Втім, якщо жертва кримінального правопорушення утримується чи експлуатується злочинцями проти її волі, необхідно вжити невідкладних заходів щодо її звільнення та, за необхідності, надання їй медичної й психологічної допомоги.

Безпосереднє виявлення працівниками правоохоронних органів (50 %). Існує декілька основних шляхів безпосереднього виявлення правоохоронцями ознак торгівлі людьми: затримання осіб під час здійснення переміщення жертви злочину, зокрема через блокпости, оперативна перевірка оголошень з пропозиціями роботи за кордоном тощо.

У разі виявлення ознак злочину, пов'язаного із торгівлею людьми, співробітникам оперативного підрозділу необхідно організувати свою подальшу діяльність у взаємодії зі слідчим. Це сприятиме визначенню моменту своєчасного початку кримінального провадження для забезпечення документування протиправної діяльності осіб, які здійснюють торгівлю людьми, і, відповідно, формування достатньої доказової бази для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Матеріали оперативно-розшукової діяльності рекомендується оцінювати із залученням слідчого, який надалі здійснюватиме кримінальне провадження, в контексті їхнього доказового значення та відповідно до вимог абз. 2 ч. 2 ст. 99 КПК [2, с. 11].

Мережа Інтернет, повідомлення у засобах масової інформації (20 %). Як окреме джерело інформації про факти торгівлі людьми ми виділили

² Було вивчено 30 вироків судів за фактами торгівлі людьми ухвалених судами Вінницької, Миколаївської та Одеської областей у 2020-2023 роках.

журналістські розслідування, а також інші повідомлення в ЗМІ, публікації очевидців в мережі інтернет, соціальних мережах. Така інформація, як правило, потребує додаткової перевірки оперативним шляхом.

До організаційних дій слідчого як на початковому, так і на наступному етапах розслідування у кримінальних провадженнях за фактами торгівлі людьми слід віднести: ретельне та своєчасне планування розслідування; залучення необхідних сил і сучасних науково-технічних засобів; налагодження взаємодії з органами дізнання та іншими органами і посадовими особами, які беруть участь у розслідуванні, а також з представниками правоохоронних органів іноземних держав на територію яких ведуть сліди розслідуваного злочину; належна координація дій учасників розслідування тощо.

Підводячи підсумки викладеному слід зазначити, що найпершим організаційним заходом розслідування торгівлі людьми є відкриття кримінального провадження шляхом внесення відомостей про ознаки кримінального правопорушення до ЄРДР. Первинний об'єм інформації про такий злочин різниться в залежності від джерела, з якого вона отримана. За результатами проведеного нами аналізу слідчо-судової практики розслідування торгівлі людьми встановлено, що найчастіше правоохоронці отримували інформацію про злочин з наступних джерел: заява потерпілої особи, її родичів чи інших осіб (30 %); безпосереднє виявлення працівниками правоохоронних органів (50 %); мережа Інтернет, повідомлення у засобах масової інформації (20 %).

Список використаних джерел:

1. Куц В.М., Орлеан А.М. Прокурорські засоби протидії торгівлі людьми: Науково-практичний посібник. Київ: Варта. 2007. 168 с.
2. Процесуальні можливості досудового розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми: довідник / укл.: А.-М. Ю. Ангеленюк, Ю.В. Гуцуляк, О. В. Захарова та ін. Львів: ЛьвДУВС. 2019. 84 с.

Ковальова Ольга Вікторівна
декан факультету № 1
Донецького державного університету внутрішніх справ,
докторка юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ МІГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

Сучасне кримінальне процесуальне законодавство у низці статей передбачає низку положень щодо алгоритму та особливостей використання технічних засобів під час розслідування окремих кримінальних правопорушень. В умовах дії особливого правового режиму воєнного стану, а також зростання кількості окремих суспільно небезпечних діянь, пов'язаного із веденням агресивної війни російської федерації проти України проблема використання науково-технічних засобів актуалізувалась в межах кримінальних правопорушень у сфері міграційних відносин, що, здебільшого, пов'язано зі зростанням випадків примусової депортації, зокрема також і неповнолітніх осіб.

Відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), технічні засоби застосовуються для фіксування кримінального провадження (ст. 107), зокрема це безпосередньо стосується проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Так, в ч. 1 ст. 107 КПК України вказано, що рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим [1].

Вивчення та аналіз правоохоронної та судової практики надали підставу для констатації, що у більшості випадків під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері міграційних відносин, більшість практичних проблем зумовлені такими факторами як порушення процесуально визначеного порядку

фіксування кримінального провадження (що виключає можливість використання його результатів) або неналагодженим процесом взаємодії між сторонами та іншими учасниками кримінального провадження. Остання теза безпосередньо стосується неправильним тлумаченням норм кримінального процесуального законодавства та незалученням для участі у слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) діях спеціаліста. Проблеми порушення алгоритму досудового розслідування кримінальних правопорушень у міграційній сфері також часто буває пов'язано із розгалуженою системою суб'єктів, які виконують свої повноваження у цій сфері (наприклад, Державна прикордонна служба України), а також тих, які безпосередньо реалізують процес доказування.

В контексті досліджуваної теми також необхідно звернути увагу на кримінальні правопорушення, які вчиняються з метою спрощення реалізації умислу на порушення законодавства у сфері міграційних відносин. Зокрема, непоодинокими є випадки вчинення суб'єктами таких суспільно небезпечних діянь як підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів, кримінальна відповідальність за яке передбачено ст. 358 Кримінального кодексу України. Досудове розслідування в таких випадках повинно передбачати наявність алгоритму дій, які повинні полягати у: 1) забезпеченні участі спеціаліста в огляді місця події; 2) забезпеченні участі спеціаліста у слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) діях, під час яких застосовуються технічні засоби; 3) забезпечення призначення та проведення відповідних судових експертиз, а також наявності належних доказів та за необхідності – попередження судового експерта про заборону часткового або повного їх знищення через необхідність проведення інших досліджень. Що стосується розслідування кримінальних правопорушень у сфері міграційних відносин, якщо встановлено факт наявності підроблених документів, обов'язковим є призначення судової технічної експертизи документів з метою встановлення способу підробки, змісту первинної інформації та внесених змін. В цій площині

обов'язковим є використання судовим експертом належного обладнання, сертифікованого відповідно до встановлених законодавством вимог.

Науково-технічні засоби можуть також використовуватись під час досудового розслідування як спосіб протидії кримінальним правопорушенням у міграційній сфері. Зокрема, мова йде про забезпечення повноцінного функціонування як криміналістичних обліків (наприклад, дактилоскопічного), що надасть можливість своєчасно встановлювати осіб, які вчинили такого роду суспільно небезпечні діяння, так і обліків Державної прикордонної служби України, котрі можуть використовуватись як допоміжні засоби досудового розслідування під час розшуку кримінальних правопорушників. Посилення ролі науково-технічних засобів також актуалізується в межах проведення спеціальних профілактичних заходів, таких, наприклад, як «Мігрант».

Таким чином, проведене дослідження свідчить про те, що застосування науково-технічних засобів під час розслідування кримінальних правопорушень у міграційній сфері забезпечується удосконаленням методичного та дотриманням процесуального порядку застосування спеціальних знань. Застосування науково-технічних засобів під час розслідування кримінальних правопорушень у міграційній сфері відбувається шляхом: 1) залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; 2) залучення експерта для проведення судових експертиз; 3) забезпечення дотримання положень кримінального процесуального законодавства на стадії досудового розслідування та судового розгляду.

Особливості застосування таких засобів під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері міграції полягають у: 1) забезпеченні фіксації кримінального провадження; 2) забезпеченні дослідження доказів по кримінальним правопорушенням, які вчиняються з метою підготовки до порушення законодавства у сфері міграційних відносин; 3) застосуванні технічних приладів, сертифікованих відповідно до законодавства та достатніх для доведення факту причетності особи до таких діянь; 4) забезпеченні взаємодії правоохоронних органів із Державною прикордонною службою; 5) забезпеченні

профілактичних операції типу «Мігрант» з метою реалізації кримінологічної політики у сфері протидії кримінальним правопорушенням у сфері міграційних відносин.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Копилов Едуард Володимирович
викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ПРОВЕДЕННЯМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ МІГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан – це особливий правовий режим, який може бути введеним в Україні на всій її території чи в окремих її місцевостях, у випадках збройної агресії або ж загрози нападу, небезпеки державній незалежності України та її територіальній цілісності. Такому правовому режиму властиві наступні ознаки: надання додаткових повноважень представникам окремих державних органів (зокрема, наприклад, органам виконавчої влади, військовим командуванням); можливість обмеження конституційних прав і свобод громадянина у встановлених законом виключних випадках та порядку; настання особливого періоду для проведення мобілізації; початок дій окремих норм Кримінального Кодексу України, властивих військовому періоду тощо [1].

В умовах воєнного стану використання результатів оперативно-розшукової діяльності, а також зміст і завдання прокурорського нагляду в цій сфері є доволі актуальним питанням, яке визначає прокурорський нагляд як

самостійний, специфічний вид державної діяльності, який полягає у перевірці уповноваженим суб'єктом конкретного об'єкта суворого дотримання ним законів для попередження та виявлення порушень чинного законодавства, прав і свобод людини та громадянина, що передбачає виокремлення державного та соціального призначення прокурора [2].

Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому Законом України «Про прокуратуру», здійснює встановлені Конституцією України функції задля захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. [3]. Основним завданням прокурорської діяльності є захист конституційних прав і свобод людини та громадянина, попередження можливих порушень закону, пов'язаних з обмеженням конституційних прав учасників кримінального провадження, а також їх поновлення у разі порушення [4].

В умовах воєнного стану прокурорський нагляд як вид державної діяльності, яку здійснюють саме органи прокуратури, можна визначити як сукупність безперервних дій зі спостереження за дотриманням законності у відповідних суспільних відносинах, які здійснюються компетентним на те органом із застосуванням наданих йому законом повноважень та спрямовуються на попередження, виявлення й припинення порушень, а також притягнення порушників до відповідальності [5].

Виклики сьогодення, пов'язані з військовою агресією російської федерації вказують на необхідність зміни стандартних підходів до функцій та обов'язків окремих правоохоронних органів України. Реалії війни показали, що правоохоронна система України не була готова до такої кількості воєнних злочинів, які принесла на територію України російська федерація. Вказані обставини змусили правоохоронну систему налаштуватися на нові реалії і ключове місце, не зважаючи на підслідність воєнних злочинів, в розслідуванні воєнних злочинів посіли саме органи та підрозділи Національної поліції. Чи не малу роль щодо виявлення та фіксації фактів вчинення воєнних злочинів у вказаній системі відіграють

підрозділи кримінальної поліції та органи досудового розслідування Національної поліції України. Для якісного та чіткого виконання покладених на органи та підрозділи Національної поліції України нових функцій потребує зміни й існуюча система їх підготовки та нормативне забезпечення їх діяльності [6 с. 40-41].

Таким чином, в умовах воєнного стану прокурорський нагляд є видом державної діяльності, що здійснюється від імені держави, включаючи органи місцевого самоврядування. Взагалі прокурорський нагляд є однією з гарантій кримінального процесу, що сприяє забезпеченню дотримання законності органами досудового слідства та відновлення порушених прав громадян. Цілі прокурорського нагляду визначаються статусом прокуратури, її місцем і роллю в системі органів влади держави [7].

Здійснення прокурорського нагляду за підрозділами, які проводять ОРД в умовах воєнного часу у сферу міграційних відносин діє в інтересах держави, суспільства, та направлений на забезпечення прав і свобод громадян. Аналіз Конституції України свідчить, що вищезазначені питання та їх забезпечення потребують вдосконалення та уточнення [8].

На наш погляд, слід уніфікувати норму щодо повноважень прокурора при закритті ОРС у сфері міграційних відносин в умовах воєнного стану. Сьогодні прокурор має право прийняти рішення протягом десяти діб з моменту одержання повідомлення про закриття оперативно-розшукової справи. Але в Законі не визначено, яким актом та якою процедурою скасовується незаконна постанова про заведення ОРС як у разі, коли у ній не було проведено жодної оперативно-розшукової дії, так і тоді, коли у ній вже здійснюються оперативно-розшукові дії. Вважаємо, що прокурор у будь-якому разі повинен бути наділений повноваженнями щодо винесення постанови про скасування вказаної постанови про заведення незаконної ОРС, тим більше, що аналогічна практика застосовується у кримінальному провадженні, сприяє усуненню занадто широкого тлумачення, не впливає на об'єктивність проведення ОРД, а навпаки, дасть змогу оперативно усунути недоліки при дотриманні законності при

проведенні оперативно-розшукової діяльності [9].

Взаємодію Прокуратури України та підрозділів, що здійснюють ОРД в умовах воєнного стану, передбачено в КПК України, законах України «Про прокуратуру» та «Про оперативно-розшукову діяльність», декількох міжвідомчих нормативно-правових актах, проте в жодному з них не передбачено дієвого та сучасного механізму, здатного усунути інформаційний вакуум стосовно спільних об'єктів розробки для різних суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, у тому числі і у сфері міграційних відносин в умовах воєнного стану, й таким чином забезпечити дотримання прав і свобод людини, гарантованих законодавством. Рішенням зазначеної проблеми може стати створення саме в Офісі Генерального прокурора захищеного реєстру оперативно-розшукових справ, який надав би прокуратурі можливість стати гарантом дотримання положень законодавства, запобігти проведенню оперативно-розшукових заходів стосовно однієї особи різними підрозділами, що здійснюють ОРД, а також контролювати терміни її проведення. Розвиток сучасних технологій дозволяє створювати захищені обліки, здатні запобігти вказаним ризикам. Разом із цим доцільно в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачити, що з метою запобігання одночасному проведенню оперативно-розшукових заходів, що частково обмежують права людини, стосовно однієї особи різними суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, Офіс Генерального прокурора може вести захищений реєстр оперативних проваджень [10].

Підводячи підсумок слід зазначити, що основними стратегічними напрямками міграційної політики в умовах воєнного стану та боротьбі зі злочинністю в цій сфері повині бути: визначення квот імміграції в Україну з урахуванням демографічної ситуації та ситуації, що склалася на ринку праці; створення для іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах проживають або тимчасово перебувають на території України, умов для свободи пересування, вільного вибору місця проживання, а також вільного залишення території України (крім обмежень, що встановлюються законом); стимулювання

мігрантів до раціонального територіального розміщення з урахуванням соціально-економічної та демографічної ситуації в регіонах; удосконалення законодавства щодо в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, виїзду їх з України і транзитного проїзду через її територію, а також у сфері боротьби з нелегальною міграцією.

Список використаних джерел:

1. Васильєв С. В., Маляр С. А. Правові засади запровадження режиму воєнного стану в Україні. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 3 (3). С. 22-30.
2. Липівський В.В. Поняття та правова природа прокурорського нагляду. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 165–169.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 21.09.2023).
4. Богатирьова О.І., Галай А.О., Гладун О.З. та ін. Заходи забезпечення кримінального провадження : науково-практичний посібник / за заг. ред. В.Т. Маляренка. Київ : Національна академія прокуратури України, 2015. С. 310.
5. Столітній А.В. Прокурорський нагляд: історія, сучасність, перспектива. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2015. № 3. С. 81-84.
6. Дараган В. В., Карповський С. В., Копилов Е. В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. *Topical aspects of social science disciplines and innovative methods and technologies of their learning and teaching: scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», №4 24.04.2023 2023. С. 536.
7. Білічак О.А. Прокурорський нагляд за законністю провадження негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридичний вісник*. 2014. № 5. С. 115–120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 09.03.2023).
8. Копилов Е.В. Формування безпекового середовища суспільства й

держави в умовах сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал* № 5 (450). С. 34-36.

9. Дьомін Ю. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 67-73. URL: <http://www.chasopysnaru.gr.gov.ua/chasopys/ua/pdf/11-2016/diomin.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).

10. Тіхонов С.В., Василичук В. І., Вишневський С.А. Удосконалення участі прокурора під час ведення оперативно-розшукових справ підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Теорія і практика правознавства*. 2022. Вип. 1 (21). С. 82-96. URL: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2022.21.260018> (дата звернення: 20.09.2023).

Копотун Ігор Миколайович

*Головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням
Донецький державний університет внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України*

ПРОБЛЕМИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Сьогодні Україна внаслідок війни переживає чи не найбільшу міграційну кризу в своїй історії. Велика кількість вимушених переселенців з України, зараз заповнили країни Європи. Відповідно до статистики Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) станом на 19 липня 2022 року з України виїхало 9 567 033 осіб.

Ми можемо бачити цифри невтішні, ми маємо розуміти, які ризики створює таке стрімке скорочення населення для економіки країни та її майбутнього?

Проблема міграції та адаптації мігрантів є дуже актуальною, важливою і неоднозначною. Уряди європейських країн намагаються знайти адекватний баланс між збереженням устроїв країн та їх культурного надбання і включенням

у суспільство осіб з іншим світоглядом, стилями життя та переконаннями. Однією з найбільш розвинених проблем є проблема нелегальної міграції, проти якої сформовано ряд міжнародних законотворчих засобів та механізмів в боротьбі з нею.

Проблемою міграційної політики є забезпечення стійкого міграційного приросту країни з подальшим здійсненням ряду кроків по сприянню імміграції, легалізації. Європейський Союз використовує системний та комбінований підходи для формування імміграційної політики.

Ці підходи сприяють більш покращеному формуванню заходів в регулюванні міграційними потоками. Системний підхід визначає що, імміграційний контроль та прийом мігрантів повинен узгоджуватись з забезпеченням облаштованості мігрантів, адаптації або інтеграції, також із вживанням зовнішніх заходів по обмеженню та попередженню потоків небажаних мігрантів.

Для більш ефективного регулювання країни проводять міждержавну міграційну політику. Мета такої політики на відміну від внутрішньої, більш жорстка, включає в себе систему спеціальних заходів, а також законодавчих актів та міжнародних угод по регулюванню міграційних потоків.

Міграційні процеси в участі України в європейському та світовому міграційному просторі є один із важливих чинників формування національної міграційної політики держави, приведення її у відповідність до європейських стандартів з урахуванням демографічної ситуації й істотних змін у системі міжнародних відносин, що зумовлені глобалізацією.

Однак тут постає проблема знаходження балансу між дотриманням інтересів особистості, суспільства і держави у зв'язку зі свободою пересування, захисту права кожної людини на вибір місця проживання та громадянства.

Міграція населення (лат. *migratio* – переселення) – механічні переміщення людей через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди, на більш-менш тривалий час або з регулярним поверненням до нього [1].

В останній час все більше українців емігрує в Польщу, Словаччину, та інші

європейські країни, а з введенням безвізового режиму та російської агресії можливість переїхати стало ще вищою.

Кількість українців, що піддаються міграції настільки зростає, що населення стало різко знижуватися. Науковці в сфері демографії вже багато років намагаються вирішити цю проблему, тому що вона породжує нестачу робочих рук та старіння нації, бо більшість молодих людей працює в Європі.

Для становлення проблем та причин міграції потрібно зрозуміти її причини. По-перше українці поїхали за кордон спасаючись від російської агресії. У Європі почали отримувати більші прибутки та отримали шанс на самореалізацію, через велику кількість великих компаній, вільних вакансій та отримання матеріальної допомоги від країн ЄС.

Тож причинами міграції є:

- бажання кращих умов і якості життя;
- можливість реалізації своїх професійних орієнтацій: отримання роботи в іншому місці проживання на кращих умовах оплати, за фахом і на омріяній посаді;
- потреба в оновленні життя, визначеній культурі і знаннях;
- зміни в регіональному розміщенні виробництва, його реструктуризації;
- стан здоров'я і необхідність змін кліматичних умов;
- сімейно-шлюбні відносини, об'єднання з близькими;
- соціальні і етнічні конфлікти, війни;
- трудові конфлікти і конфлікти в сім'ї;
- випадкові обставини та інше [5].

Кількість мігрантів, які виїжджали на заробітки у західному напрямку, за 2020-2022 роки зростає утричі, якщо судити за даними Євростату про кількість уперше виданих українцям дозволів на працевлаштування у країнах ЄС. Хоча така динаміка може свідчити про часткову легалізацію нелегальних мігрантів. Вони також є серйозною проблемою не лише України, а й більшості розвинених країн світу.[4]

Зрозуміло, що міграція-активна демографічна проблема, яку потрібно вирішувати не лише політикам, а й кожному свідомому громадянину.

Усі ми повинні поставити перед собою задачу-покращити нашу країну та підняти її на новий рівень.

Список використаних джерел:

1. Декларація прав національностей України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
2. Декларація про державний суверенітет України. *Відомості Верховної Ради України*. 1990. № 31. Ст. 429.
3. Закон України «Про державний кордон України». *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5. [https://uk.m.wikipedia.org/Міграція_\(значення\)](https://uk.m.wikipedia.org/Міграція_(значення)).
4. Горшкова О.О., Галкова А.В. Міграція в Україні URL: http://repository.kpi.kharkov.uaPress/35061/1/Conference_NTU_KhPI_2017_Strategii_innovats_rozvytku_ekonomiky.pdfprae=169.
5. Вишневська О. А. Сучасна міжнародна трудова міграція та державна міграційна політика. *Статистика України*. 2020. № 2. С. 87-90.

Коростельова Лілія Анатоліївна,
*старша оперуповноважена в особливо
важливих справах управління,
Головне управління Національної
поліції у м. Києві*

ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ДАНИХ В КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ В ПРОТИДІЇ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Військове вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року спричинило гуманітарну кризу та спонукало велику кількість біженців тікати з України до ЄС. У сусідніх країнах, а також в інших державах-членах з відкритою солідарністю прийняли людей, які тікають від війни. Тисячі волонтерів і громадянське суспільство запропонували негайну допомогу у вигляді

розміщення, транспортування, медичної допомоги та догляду за дітьми. Без такої солідарності неможливо було б надати необхідну підтримку біженцям [1].

Однак також стало зрозуміло, що ситуацією намагаються скористатися зловмисники та організовані злочинні групи. Усі відповідні зацікавлені сторони визнали, що загроза торгівлі людьми є неминучою. У кількох державах-членах розпочато розслідування потенційних випадків. Отже, виникла необхідність у забезпеченні безпеки тих, хто прибуває до ЄС з самого початку, щоб створити безпечне середовище для їх прийому. Адже злочинні організації почали діяти поблизу кордону ЄС з Україною ще до війни. Вразливе становище людей, які тікають з України збільшило можливості торговців людьми використовувати людські трагедії для отримання фінансової вигоди [1].

Сучасне використання технологій надає нові можливості в боротьбі із торгівлею людьми. Одним із актуальних напрямів роботи є дослідження мобільних даних. По мірі того, як обсяг даних на мобільних пристроях зростає, а разом із ним і їх різноманітність, можливість доступу, вилучення та аналізу цих даних. Існує три загальні типи вилучення: логіка, файлова система та фізика. Технології вилучення даних із мобільних пристроїв припускають фізичне з'єднання мобільного пристрою, що аналізується, і пристрою, яке витягує, аналізує і представляє дані, що містяться в пристрої. Щоб полегшити вилучення даних, що містяться в мобільних пристроях розроблені програмні комплекси, а саме: Cellebrite Ufeed, Oxygen Forensic Detective, MSAB, Magnet Axion і Belkasoft. За допомогою зазначених програмних комплексів криміналістичного спрямування можна якісно збирати та аналізувати мобільні дані, що отримані від пристроїв.

На разі в роботі експертно-криміналістичних підрозділах систем МВС України та оперативно-технічних підрозділах Національної поліції України використовуються програмний комплекс Cellebrite UFED Touch 2, який вилучає на фізичному рівні і декодує дані з обходом блокування введенням графічного ключа, пароллю чи PIN-коду з пристроїв на базі операційних систем Android, Apple та BlackBerry, Windows Phone. А також отримує вільний доступ до

пристрою шляхом обходу та відключення систем блокування для відновлювання видалених даних із пристроїв, дешифрування зашифрованої бази даних історії WhatsApp, а також вилучення даних на логічному рівні: дані додатків, паролі, миттєві повідомлення, контакти, SMS і MMS, електронна пошта, календар, мультимедіа, журнали викликів, інформація про місцезнаходження телефону за різними системами, тощо [2].

Для збору інформації Cellebrite надає декілька варіантів вилучення інформації: логічна система вилучення, вилучення файлової системи, фізичне вилучення із вивантаженням зображень та знімків екрану.

Отже, дослідження інформації з мобільних телефонів, сприяє не тільки встановленню обставин, що підлягають доведенню при торгівлі людьми, але і вирішенню інших криміналістичних завдань, а саме: побудови і висунення слідчих версій; виявлення додаткових епізодів злочинної діяльності; встановлення співучасників злочинної групи і їх зв'язки.

Список використаних джерел:

1. Дрозд О.Ю, Сорока Л.В. Вплив війни в Україні на Європейський стратегічний курс протидії торгівлі людьми. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/2_2023/part_2/30.pdf (дата звернення: 20.09.2023).

2. СБУ замовило систему злому смартфонів: вилучає паролі, дзвінки, фото, листування в меседжерах. URL : <http://zp.nashigroshi.org/2018/12/18/sbu-zamovylo-systemu-zlomu-smatfoniv-vyluchaje-paroli-dzvinky-foto-lystuvannya-v-mesedzherah/> (дата звернення: 22.09.2023).

Куртинюк Марта Володимирівна

студентка другого курсу

*Луганський навчально-науковий інститут імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ)*

Марциновська Яна Іванівна

студентка другого курсу

*Луганський навчально-науковий інститут імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ)*

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

У сучасному світі, коли багато країн стикаються з соціальними, економічними, екологічними змінами, геополітичними конфліктами та війнами, проблема недоторканості кордону для будь-якої суверенної країни є вкрай актуальною. Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну проблема порушення недоторканості державного кордону набуває особливої актуальності з огляду на те, що певна частина осіб чоловічої статі намагається ухилитись від свого конституційного обов'язку захищати Вітчизну, протиправно виїжджаючи за кордон.

На сьогодні відсутня кримінальна відповідальність за незаконний перетин державного кордону України. Зазначені дії становлять склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 204-1 КАП [1]. У Кримінальному кодексі наявна відповідальність лише за організацію перетину державного кордону [2]. Але чи доцільним є збереження такого стану речей з огляду на найнебезпечніший виклик сьогодення, обумовлений війною з рф, що триває другий рік поспіль та потребує значних ресурсів, зокрема і людських?

Щоб відповісти на це питання, ми маємо на меті проаналізувати чинники криміналізації незаконного перетину особами державного кордону України у контексті зазначених реалій.

Теоретичним підґрунтям даної роботи є монографія Л.В. Дорош, В.В. Федосєєва, присвячена кримінальній відповідальності за порушення недоторканості державного кордону України. До основних чинників

криміналізації незаконного перетину особами державного кордону України автори відносять політичні, географічні, економічні, соціальні, етнічні, екологічні, воєнні, нормативні та кримінологічні [3, с. 11-55]. Ми ж розглянемо зазначені фактори з позиції найнебезпечнішого виклику сьогодення – широкомасштабної війни з рф.

Політичні фактори. З перших років незалежності України намітилась, а потім посилювалась тенденція збільшення потоків нелегальних мігрантів через Україну до економічно розвинених країн Європи [див., наприклад: 4, 5]. Лібералізація візового контролю на державних кордонах України з Європейськими країнами, військовий конфлікт з рф впливають на зростання напруги на державному кордоні та призводить до збільшення випадків порушення його недоторканності різними категоріями осіб з різними мотивами (військові рф, ухилянти від військової служби тощо). Окупація та анексія Криму, територій Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей також супроводжуються незаконним перетином кордону, що, у свою чергу, є серйозними правовими та геополітичними викликами для України.

До географічних факторів, які, на думку Л.В. Дороша, В.В. Федосєєва, обумовлюють встановлення кримінальної відповідальності за незаконний перетин державного кордону України, відносяться унікальне географічне положення країни, велика довжина її кордонів та недостатнє їх облаштування, розташування України на перехресті різних шляхів міграційних потоків. З огляду на війну зазначимо, що ці обставини є сприятливими умовами для проникнення на територію держави осіб, які мають на меті підбив її боєздатності, а також виїзду з її території зокрема і ухилянтів від військової служби.

Говорячи про економічні фактори криміналізації незаконного перетину державного кордону, Л.В. Дорош, В.В. Федосєєв, роблять акцент на економічне становище країни, громадянином якої є нелегальний мігрант (низький рівень розвитку економіки, високий рівень безробіття, низька заробітна платня, зубожіння населення) та економічні чинники України (також низький рівень життя, економічна нестабільність, поляризація суспільства на багатих та бідних).

З огляду на виклики, обумовлені війною з РФ, доречно, на нашу думку, звернути увагу на те, що заможні громадяни спроможні заплатити неправомірну вигоду тим, хто за чинним Кримінальним кодексом є суб'єктом ст. 332 КК України, і таким чином, крім іншого, вони підживлюють організовану злочинність та корупцію в країні.

Щодо соціальних факторів Л.В. Дорош, В.В. Федосєєв вказують на зростання політичної, криміногенної і соціальної напруги в місцях осідання мігрантів. Нелегальна міграція негативно впливає на суспільство, порушує права громадян на працю, охорону здоров'я та медичну допомогу, становить суттєвий криміногенний чинник. Дуже актуальним з огляду на виклики, обумовлені війною з РФ, на нашу думку, є підкреслення вченими тієї обставини, що втрачання наших громадян за рахунок їх нелегального виїзду впливає на розвиток економіки, освіти та науки в Україні, оскільки втрата цих спеціалістів обмежує можливості для створення та розвитку високотехнологічних та інноваційних галузей в Україні, посилює демографічну напругу в суспільстві. Додамо від себе, що ухилення від військової служби одних осіб автоматично збільшує навантаження на діючих військовослужбовців (наприклад, зменшує частоту ротацій) із усіма наслідками, що із цього випливають.

Умови війни ще більше посилюють негативний вплив етнічних чинників криміналізації незаконного перетину державного кордону, про які детально пишуть Л.В. Дорош, В.В. Федосєєв (утворення на території України нових діаспор, етнічних громад, де «панують власні порядки», які суперечать національному законодавству країни, надаючи перевагу традиціям і внутрішнім правилам групи; злочинні об'єднання, сформовані за національними ознаками, впливають на криміногенну ситуацію в Україні).

Умови війни посилюють також негативний вплив екологічних чинників криміналізації незаконного перетину державного кордону, про які Л.В. Дорош, В.В. Федосєєв пишуть, що у результаті екологічних катастроф до України як легально, так і нелегально потрапляють особи, які намагаються проникнути через її територію до екологічно чистих країн Західної Європи або вони

залишаються безпосередньо в Україні. Мігранти, які незаконно переправляються через державний кордон України з порушенням встановлених правил поза пунктів пропуску, уникають санітарно-карантинного, ветеринарного та фітосанітарного контролів. У зв'язку з цим до України потрапляють особи, у яких відсутні медичні документи про стан здоров'я, про проходження обсервації тощо. Незаконне перебування нелегалів в Україні та пов'язані з ним соціально негативні процеси здатні спровокувати кризу національної системи охорони здоров'я та соціального захисту населення, поставити під загрозу її екологічну безпеку.

На жаль, зауваження зазначених науковців щодо нормативних і кримінологічних факторів також залишаються вкрай точними та актуальними. Так, зазначається, що з Україною укладено План дій Європейського Союзу в галузі юстиції та внутрішніх справ, в якому передбачено ряд завдань для України, включаючи ратифікацію та впровадження найважливіших міжнародних документів, спрямованих на протидію нелегальній міграції. Впровадження у життя міжнародних актів, стороною яких є Україна і які спрямовані на забезпечення недоторканності державного кордону, з одного боку, демонструє готовність нашої держави виконувати взяті на себе міжнародні зобов'язання, формує її позитивний імідж на міжнародній арені, з другого — є гарантією плідного співробітництва України з іншими країнами у сфері боротьби зі злочинністю, сприяє охороні і захисту національної безпеки України. Від себе додамо, що міжнародна спільнота сприймає з подивом та осудом ту обставину, на громадяни України чоловічої статі замість того, щоб захищати Вітчизну зі зброєю у руках, переходять від військової служби на території зокрема європейських держав.

Криміналізація незаконного перетину особами державного кордону України обумовлена такими кримінологічними факторами, як суспільна небезпечність, відносна поширеність таких діянь та неможливість протидії незаконному перетину особами державного кордону України іншими заходами.

Отже, криміналізація незаконного перетину кордону громадянами України чоловічої статі з метою ухилення від військової служби, перетин кордону з

метою послаблення держави є соціально обумовленим політичними, географічними, економічними та іншими чинниками, про які йшла мова. Ми вбачаємо необхідність подальшого вдосконалення кримінального законодавства, спрямованого на їх криміналізацію.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073–X // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: zakon.rada.gov.ua/go/80731-10.
2. Кримінальний Кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341–III // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 26.11.2018).
3. Дорош Л.В., Федосєєв В.В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності державного кордону України : монографія. Харків : Право, 2014. 304 с.
4. В Україні виявлено понад 13 тисяч нелегальних мігрантів : інформація Департаменту у справах біженців та притулку. URL: <http://newvv.net/crime/adventure/194436.html>.
5. Капітанчук Л.Ю. Особливості розслідування нелегальної міграції : дис... канд. юрид. наук : 08.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ: 2011. 242 с.

Логінова Наталія Михайлівна

*професорка кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана
Хмельницького, кандидатка педагогічних наук, доцентка*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Українська система правопорядку уже рік розслідує воєнні злочини в нових умовах – після повномасштабного вторгнення збройних сил російської федерації 24 лютого масштаби, тяжкість і характер цих злочинів змінилися.

Релевантного міжнародного досвіду як такого немає. Україна дійсно перебуває в унікальній ситуації, насамперед тому що вона повністю зберегла свою національну систему правосуддя.

В українському законодавстві немає таких понять, як «воєнний злочин» або «злочин проти людяності».

Воєнні злочини – порушення законів та звичаїв війни – належать до сфери виключно міжнародного кримінального права. Загальний перелік воєнних злочинів закріплений у Статуті Міжнародного кримінального суду (Римський статут), який Україна не ратифікувала.

Попри відсутність законодавчого визначення воєнних злочинів, деякі з тих правопорушень, що передбачені ККУ, є саме воєнними, а не військовими, злочинами, а саме:

- мародерство (стаття 432 ККУ).
- насильство над населенням у районі воєнних дій (стаття 433 ККУ);
- погане поводження з військовополоненими (стаття 434 ККУ);
- незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними (стаття 435 ККУ).

Система кримінальної юстиції не була готова до такої кількості воєнних злочинів. Традиційно цією категорією проваджень займалися спеціалізовані підрозділи в Офісі Генерального прокурора, існував т. зв. Департамент «війни», який до повномасштабного вторгнення розслідував воєнні злочини, вчинені на окупованих територіях Донецької, Луганської областей та в Криму.

Звісно, що після повномасштабного вторгнення кількість воєнних злочинів зростає просто в геометричній прогресії, до цієї категорії кримінальних проваджень прикута увага не тільки в Україні, а й за її межами. Саме тому процес розслідування повинен бути максимально якісним, адже рано чи пізно питання про спроможність національної системи юстиції постане. Це про неупередженість, бо Україна як сторона збройного конфлікту може бути необ'єктивною та неякісно розслідувати – такі побоювання озвучують наші міжнародні партнери. Щоб уникнути цих обвинувачень, ще навесні 2022 року,

почали просувати стандарти розслідування воєнних злочинів.

Якщо злочини вчиняються на зараз окупованих територіях, до яких ми не маємо доступу, то все одно існують методи, як збирати докази дистанційно. Мова йде і про аналіз даних з відкритих джерел, даних розвідки, даних міжнародних партнерів, використання інших джерел, які допомагають зафіксувати злочин і докази його скоєння. Якщо в ході такого документування буде зроблено висновок, що встановили особу, яка може бути причетна і є докази її вини, то законодавство дозволяє не чекати, поки ця особа потрапить у наші руки, а передавати справу в суд (*in absentia*). Понад те — заочно ухвалювати вирок. До того ж це запускає певні компенсаційні механізми для потерпілої особи, що також дуже важливо. Така заочна процедура критично важлива для самого потерпілого, який розраховує на відшкодування шкоди, тим паче зараз багато говорять про ймовірні компенсаційні механізми, які рано чи пізно запрацюють.

Окрім того, це жодним чином не виключає реальної відповідальності засудженої особи після ухвалення судом вироку. Війна триває, і ця людина, яка вчинила злочин, сьогодні не доступна для нас, проте завтра все може змінитися. І тоді відразу виникне можливість виконати вирок, який уже ухвалив суд. Іншими словами, немає сенсу відкладати розслідування на завтра, коли ця людина потрапить до наших рук, усе може відбуватися паралельно. Головне завдання цього механізму полягає у фіксації всіх доказів, встановленні особи, а також наданні можливості запустити компенсаторні механізми для потерпілого. Для цього не потрібно чекати моменту, коли ця особа буде доступна для нашого правосуддя фізично, хоча ми й сподіваємося, що він настане скоро.

Міжнародний кримінальний суд, інші країни, які хочуть переслідувати воєнних злочинців у межах універсальної юрисдикції, — це все реалізація комплементарної функції, тобто доповнення нашої національної системи юстиції.

З урахуванням зарубіжного досвіду можна виокремити наступні етапи розслідування фактів масових позасудових страт і поховань:

- 1) попередній етап: інформаційна розвідка, збір даних від місцевого

населення, представників місцевої влади про місце події, обставини події, свідків та потерпілих і т. д.;

2) археологічний етап: 2.1) визначення меж території розкопки, розподіл на сектори за необхідності, визначення сил та засобів, які планується використати, встановлення фізичної огорожі місця події; 2.2) викопування останків, фото- та відеофіксація, складення процесуальних протоколів, вилучення об'єктів;

3) дослідницький етап: 3.1) проведення розтинів, лабораторних досліджень; 3.2) проведення ідентифікаційних досліджень;

4) завершальний етап: формування висновків, оцінка сукупності зібраних доказів, інформування про результати розслідування близьких, рідних, громадськості. Ідентифікація похованих в таких умовах трупів ускладнюється через відсутність ізоляційного матеріалу між ними, що спричиняє тісний контакт, змішування останків, особливо в тих випадках, коли йдеться не про організоване (паралельно одне до одного), а дезорганізоване положення тіл.

До процесуальних дій в місцях масових поховань доцільно залучати фахівців судової антропології та судової археології.

Моргунов Вадим Олександрович

*курсант взводу 401-20 факультету підготовки фахівців для підрозділів поліції
Луганський навчально-науковий інститут імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Арланов Олександр Дмитрович

*курсант взводу 401-20 факультету підготовки фахівців для підрозділів поліції
Луганський навчально-науковий інститут імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ*

3D-СКАНУВАННЯ ЗОВНІШНОСТІ ОСОБИ ЯК СПОСІБ РОЗСЛІДУВАННЯ І ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВOPOPУШЕННЯМ У СФЕРІ МІГРАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

На сьогоднішній день під час дії правового режиму воєнного стану зростає

кількість осіб що перетинають кордон як законним так і незаконним шляхом. Належний контроль осіб, що перетинають кордон, швидке встановлення їх осіб, ідентифікація правопорушників є запорукою ефективного розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері міграційної безпеки. Однією з перспективних технологій, що можуть використовуватися для цього, є 3D-сканування.

3D-технології уже почали використовуватися для здійснення більш ефективного митного контролю. Зокрема у лондонському аеропорті Гітроу, нью-йоркському аеропорті Кенеді та деяких інших у якості експерименту було встановлено 3D-сканери, що працюють за принципом комп'ютерного томографа, для сканування багажу пасажирів. Такий спосіб дослідження дозволяє оглянути вміст вантажу без потреби відкривати сумки та виймати із них речі. Отримане за допомогою таких приладів тривимірне зображення дозволяє швидко та детально дослідити вміст ручної поклажі пасажирів та виявити заборонені до перевезення об'єкти [1].

Для ідентифікації людей у сучасному світі активно використовуються системи автоматичного розпізнавання обличчя особи за фотознімками. Наступним кроком розвитку такої технології є 3D-сканування облич осіб, що перетинають кордон, для їх подальшої ідентифікації.

Людське обличчя має більше 80 вузлових точок. Програми для розпізнавання обличчя аналізують відстань між очима або форму вилиць тощо. Система здійснює аналіз цих показників та перетворює обличчя на математичну формулу, його риси стають числовим кодом. Кожна людина має свій власний унікальний «відбиток обличчя» [2].

При цьому 3D-скани мають набагато більшу деталізацію порівняно зі звичайними знімкам. Завдяки об'ємності зображення розпізнавання здійснюється за більшою кількістю факторів як окремо так і в сукупності, бо кожна особа має певні індивідуальні риси обличчя та особливості будови черепа. Зокрема таку систему розпізнавання обличчя за 3D-сканом використовує компанія Apple у своїх гаджетах (технологія Face ID). Даний процес відбувається завдяки створенню

віртуальної маски при скануванні обличчя, яка виглядає як сукупність інфрачервоних крапок з'єднаних між собою, і які мають індивідуальне розташування для кожної особи.

Так, 3D-сканери для фіксування зовнішності людей можуть встановлюватися у аеропортах та пунктах митного контролю. За їх допомогою доцільно створювати 3D-моделі обличчя людей, що перетинають кордон для подальшого зіставлення із 3D-моделями обличчя, що містяться у базі даних в автоматичному режимі. У самій базі можуть міститися 3D-моделі обличчя осіб які раніше вчиняли кримінальні правопорушення, осіб, котрі в'їжджають на територію країни на короткий строк, міжнародних злочинців тощо.

Як підсумок можна зазначити що використання саме 3D-сканування може поліпшити процес ідентифікації осіб під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері міграційних відносин. Основними перевагами 3D-сканування є більша деталізація, об'ємність зображення, можливість розпізнання за більшою кількістю ознак порівняно із традиційними фотознімками.

Список використаних джерел:

1. Новий 3D-сканер в аеропортах може спростити життя пасажиром. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-44934503>.
2. Можливості Face ID: ідентифікація обличчя за фото. URL: <https://evergreens.com.ua/ua/articles/digital-facial-recognition.html>.

Морозов Демід Анатолійович
*доцент кафедри правосуддя,
Луганський навчально-науковий інститут імені Е.О. Дідоренка
Донецький державний університет внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

Бондар Володимир Сергійович
*декан факультету
підготовки фахівців для підрозділів поліції
Луганський навчально-науковий інститут імені Е.О. Дідоренка
Донецький державний університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК ЗАСОБУ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕПРАВЛЕННЮ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Сьогодні, як ніколи раніше охорона державного кордону України є надважливою складовою загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки України, її територіальної цілісності та суверенітету.

На фоні боротьби нашої держави з російською агресією незаконна міграція на території України набула загрозливих для національної безпеки масштабів, оскільки це явище спричиняє шкоду боездатності нашої країни, стимулює зростання транснаціональної злочинності, розвиток підпільного ринку праці, поширення наркотичних засобів, епідеміологічних та інфекційних захворювань.

У той же час згідно з даними органів правопорядку організація нелегальної міграції є одним із найприбутковіших видів кримінально-протиправної діяльності причетних до цього осіб, у тому числі посадових.

Тому, з огляду на вказане проблема незаконного переправлення осіб через державний кордон України, і сьогодні залишається надзвичайно актуальною. Протидія діяльності організаторів нелегальної міграції – одна з проблем, вирішенням яких здійснюються органи правопорядку, а боротьба з нелегальною міграцією вважається одним із головних завдань Департаменту міграційної поліції Національної поліції України, СБУ, Державної прикордонної служби України.

Основою формою негласного отримання інформації, проведення оперативно-розшукової діяльності щодо протидії незаконному переправленню осіб через державний кордон України є одержання агентурної (конфіденційної) інформації від особи, яка добровільно надала згоду на засадах конфіденційного співробітництва брати участь у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій та надавати інформацію слідчому (детективу), отриману ним під час їх проведення.

Конфіденційне співробітництво є окремим міжгалузевим правовим інститутом й окремим видом процесуально-правових відносин між уповноваженими працівниками оперативних підрозділів та фізичними особами, які з ними співпрацюють, які здійснюються в наступних формах (ст. 275 КПК):

- 1) використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, під час проведення НС(Р)Д;
- 2) залучення осіб на умовах конфіденційного співробітництва до проведення НС(Р)Д.

У відповідності до п. 13–15 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності оперативним підрозділам надано право мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, використовувати конфіденційне співробітництво.

Суб'єкти ОРД, які мають право та доцільність на залучення осіб до конференційного співробітництва що до протидії організації незаконному переправленню осіб через державний кордон України:

1. Національної поліції – підрозділами кримінальної та спеціальної поліції (МП, ДСР (якщо цей злочин скоєний організованою групою або злочинною організацією), КР).

2. Оперативними підрозділами Державного бюро розслідувань – якщо особа яка має відношення до організації незаконному переправленню осіб через державний кордон України, є службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, а також спільно з МП здійснювати оперативну розробку осіб що організовують незаконне переправлення через державний

кордон України фігурантів кримінальних проваджень - злочинів передбачених статтею 407 КК «Самовільне залишення військової частини або місця служби».

3. Оперативними підрозділами СБУ, та оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України у межах своїх компетенцій.

Уповноважені оперативні підрозділи під час оперативно-розшукової діяльності співпрацюють з громадянами, які є мешканцями прикордонних районів, а також осіб, які є громадянами рф, або мешканці територій що були окуповані рф до 2022 року, але прийняли рішення співпрацювати з оперативними підрозділами України..

Використання конференційного співробітництва що до протидії організації незаконному переправленню осіб через державний кордон України повинно ґрунтуватися на наступних принципах:

1. Верховенство права та законність – в інституті конфіденційного співробітництва полягає в тому, що права та свободи людини (конфідентів; осіб, щодо яких збирають відомості; третіх осіб) є найвищою цінністю, їх забезпечення для уповноважених працівників є пріоритетом.

2. Повага до гідності, забезпечення прав і свобод людини - полягає в тому, що уповноважені працівники застосовують конфіденційне співробітництво в такий спосіб, який не принижує людську гідність і не порушує та не обмежує права й свободи людини.

3. Невтручання в особисте і сімейне життя особи.

4. Добровільність – зводиться до того, що ніхто не може бути змушений вступати у відносини конфіденційного співробітництва з оперативним підрозділом, також передбачає наявність письмової згоди осіб, залучених як «інша особа», не є обов'язковою. Водночас, слід мати на увазі, що відповідно до ст. 41 КПК України, участь у кримінальному провадженні бере оперативний підрозділ, а не співробітники оперативного підрозділу. Тому підставою для включення до постанови відомостей про оперативного співробітника (що є обов'язковим) повинно бути відповідне рішення керівника оперативного підрозділу про виділення такого співробітника для участі у проведенні НС(Р)Д.

5. Плановість.

6. Прогнозованість.

7. Систематичність.

8. Максимальна соціальна, правова та фізична захищеність – полягає в тому, що законом гарантовано конфідентам фізичний, правовий та соціальний захист, а для уповноважених працівників забезпечення прав і свобод конфідента, його безпека й добробут є пріоритетним обов'язком.

9. Принцип обов'язкового заохочення – полягає у схваленні й матеріальному заохоченні залучення фізичних осіб до боротьби зі злочинністю.

10. Конфіденційність – означає, що участь особи на засадах конфіденційності у проведенні НС(Р)Д передбачає збереження у таємниці відомостей про її анкетні дані, у тому числі їх зміною та, у деяких випадках, створенням документів прикриття.

11. Конспірації, який своєю чергою зумовлений принципом конфіденційності та полягає в тому, що з метою утримання в таємниці факту, деталей та результатів цих відносин уповноважений працівник і конфідент домовляються про дотримання та дотримуються певної системи заходів, використовують засоби безпеки, маскування, конспірації під час зустрічей, пересування, спілкування, передання та використання інформації. Тобто участь конфідента в НС(Р)Д завуальовується:

- шляхом внесення змін у анкетні дані;
- приховуванням форм і методів проведення НС(Р)Д;
- наведенням інформації, яка буде розголошена після зняття грифу таємності у такій формі та зі змістом, що виключає встановлення особи конфідента та ототожнення його з фактом проведення НС(Р)Д.

Особи, які залучаються до конфіденційного співробітництва, зобов'язані зберігати таємницю, що стала їм відома.

Соціальний захист осіб які були залучені до конфіденційного співробітництва у сферу протидії злочинам пов'язаним з незаконним переправленням осіб через державний кордон України здійснюється в

загальному порядку на підставі статті 13 Закону України Про оперативно-розшукову діяльність «Соціальний і правовий захист особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності».

Приймаючи рішення про залучення особи до конфіденційного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним з незаконним переправленням осіб через державний кордон України, оперативний працівник повинен бути впевненим що конфідент за своїми морально діловими якостями зможе виконувати покладені на нього завдання, що він не співпрацює з розвідувальними та контррозвідувальними підрозділами інших країн, що виконуючи завдання правоохоронних органів він сам не буде порушувати закони як нашої країни так і законодавство інших країн, та інші особливості які мають значення для інтересів справи в цілому та особистої безпеки конфідента зокрема, а також:

- визначив мету і потребу у залученні особи до проведення заходів;
- провів роботу по визначенню особи, здатної за своїми психо-фізичними якостями забезпечити належну участь та сприяння у проведенні заходу;
- обрав форми і способи обміну інформацією та її використання;
- вжив заходів щодо забезпечення безпеки особи, яка погодилася на конфіденційне співробітництво.

Так, законодавством передбачена така юридична гарантія захисту прав конфідентів, які виконують спеціальне завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації, яка відображена у ст. 43 КК України, не є кримінальним правопорушенням вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх кримінально протиправної діяльності. Така особа несе відповідальність тільки за вчинення в складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно й поєднаного з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно та

пов'язаного зі спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків. І навіть у цьому разі така особа не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк, більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин – але посилення на цю норму можливо тільки у випадку якщо конфідент вчинив злочин на території України, але навіть це не завжди приносить бажаного результату, залишаючись лише теоретичною гарантією забезпечення прав і свобод конфідента.

Список використаних джерел:

1. Бабіков О.П. Негласні слідчі (розшукові) дії: теорія і практика. Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ: Норма права, 2023. 434 с.
2. Воєнні злочини: навч. посіб. / І.В. Авдошин, О.І. Заболотний, О.Ю. Звонарьов та ін. Київ: 7БЦ, 2023. 280 с.
3. Злочини проти інформаційної безпеки держави: поняття, виявлення, досудове розслідування: монографія / І.В. Гора, В.А. Колесник, В.В. Малюк, В.О. Ходанович, А.М. Черняк, Л.І. Щербіна; за заг. ред. В.А. Колесник. Київ: 7БЦ, 2023. 512 с.
4. Кметь О.О. Окремі аспекти мотивації та забезпечення гарантій особам, які надають допомогу оперативно-розшуковими підрозділами Держприкордонслужби України на конфіденційній основі. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5/2023. С. 326-329.
5. Шишацька Ю. Поняття «Конфіденційне співробітництво» у кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2023. С. 481-484.

Одинцова Олена Володимирівна
доцентка кафедри правосуддя
Луганський навчально-науковий інститут імені Е.О. Дідоренка
Донецький державний університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

За оцінками експертів, на сьогодні нелегальна міграція набула рис організованої злочинної діяльності із високим рівнем латентності. Її масштабність досягла значних обсягів, а прибутки від діяльності транснаціональних злочинних організацій з переправлення нелегальних мігрантів стали співрозмірними із прибутками від нелегальної торгівлі зброєю та наркотиками. Світова економічна криза та диспропорції у розвитку окремих країн і регіонів, природні, етнічні та воєнно-політичні катаклізми, вирішення яких є перспективою далекого майбутнього, дають підстави вважати, що проблеми, які пов'язані з нелегальною міграцією, будуть актуальними ще протягом значного періоду. Для країн, через які проходять канали нелегальної міграції, ця проблема також може досягти рівня, що становитиме загрозу національній безпеці [1, с. 1]. В умовах воєнного стану проблематика кримінально-правової охорони державного кордону набуває ще більшої актуальності.

Слід згадати, що у прийнятому у 2001 році Кримінальному кодексі України (далі – КК України) діяла ст. 331 КК, що передбачала кримінальну відповідальність за незаконне перетинання державного кордону. Одночасно ст. 204-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачала адміністративну відповідальність за фактично одні й ті ж діяння. З метою усунення зазначеної колізії науковці пропонували декриміналізувати дії, передбачені ч. 1 ст. 331 КК України [див., наприклад: 2, с. 98]. Якби законодавець дослухався науковців, то кримінальна відповідальність продовжувала б поширюватись на осіб, які перетнули державний кордон, застосовуючи зброю (ч. 3 ст. 331 КК України в редакціях до 18.05.2004), а також

мала б бути скоригованою диспозиція ч. 2 ст. 331 КК України (норма про спеціальний рецидив незаконного перетину державного кордону). Проте Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перетинання державного кордону України» від 18.05.2004 року № 1723-IV зазначена стаття була виключена у повному обсязі.

Науковці критично сприйняли такий крок законодавця [3, с. 73; 4, с. 89-92] і виступають за рекриміналізацію зазначених дій, особливо після початку агресії рф. Починаючи з березня 2022 року, до КК України вносились зміни щодо посилення кримінальної відповідальності за низку кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану (мародерство та деякі кримінальні правопорушення проти власності, певні кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки, виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції тощо), з'явилися нові кримінальні правопорушення, зокрема, колабораційна діяльність, пособництво державі-агресору.

Не є секретом, що певна частина громадян України чоловічої статі незаконно перетинають державний кордон з метою ухилитись від військової служби. В умовах широкомасштабного вторгнення рф на територію України через її кордон потрапляють її представники з метою здійснювати підривну діяльність проти України. Проте відповідна новела у КК України відсутня. Ймовірно, на думку законодавців, перетин державного кордону громадянином України з метою ухилитись від військової служби не становить достатньої суспільної небезпечності, щоб запровадити за такі дії кримінальну відповідальність...

Метою даної роботи є розгляд підстав та умов криміналізації незаконного перетину державного кордону в умовах воєнного стану.

Підставою криміналізації діянь є здатність діяння «...заподіювати об'єктам кримінально-правової охорони істотну (а не будь-яку іншу) шкоду» [5, с. 66]. Ключовим для цієї роботи є зауваження П. Л. Фріса щодо того, що суспільна небезпечність є характеристикою не лише певного діяння, а й особи,

яка його вчиняє [6, с. 68].

Звернемо увагу на особу правопорушника, про якого може йти мова в умовах дії режиму воєнного стану. Ухилення від мобілізації для уникнення служби в армії або інших обов'язків під час воєнного стану призводить до недостатнього мобілізаційного потенціалу країни та обмежує здатність держави в ефективному відверненні ворожих загроз. Крім того, виїзд за кордон дорослого населення чоловічої статі збільшує навантаження на економічну та соціальну сфери держави.

Зрозуміло, що під час активної фази бойових дій не можуть не перетинати державний кордон України диверсійно-розвідувальні групи, ворожі війська, розвідники, що також призводить до дестабілізації суспільного порядку, терористичних актів, руйнування міст й інфраструктури, та загрожує життю та безпеці громадян, зокрема і цивільному населенню.

Криміналізація незаконного перетину державного кордону в умовах воєнного стану не суперечить умовам криміналізації. У науковій літературі виділено умови криміналізації соціально-психологічного, кримінально-правового та кримінально-процесуального характеру [5, с. 67]. Умови криміналізації соціально-психологічного характеру передбачають, що діяння може бути криміналізоване, якщо це обумовлено його аморальністю або такою, що базується на правовій культурі, правосвідомості населення, науковців-розробників законопроектів, представників законодавчого і правозастосовних органів. Дії «ухилянтів» та представників ворожої держави не знаходять підтримки у переважній більшості населення, навпаки – після 24 лютого 2022 року рівень патріотизму виріс на порядок.

Умови криміналізації кримінально-правового характеру означають, що не підлягає криміналізації діяння, яке або вже криміналізоване, або не відповідає визначеним у КК України ознакам кримінального правопорушення. Ще науковці зазначають, що не слід криміналізувати діяння, якщо його криміналізація може суттєво ускладнити процес кримінально-правової кваліфікації та викликати помилки у кваліфікації. Умовою криміналізації кримінально-процесуального

характеру, за думкою О.О. Дудорова та М.І. Хавронюка є наявність реальної можливості доказування факту вчинення даного діяння існуючими кримінально-процесуальними засобами. Очевидно, що криміналізація перетину державного кордону в умовах воєнного стану не буде суперечити і цим умовам.

Таким чином, доходимо висновку, що криміналізація незаконного перетину державного кордону України в умовах воєнного стану не суперечить підставі та умовам криміналізації діянь і була б своєчасною та доцільною.

Список використаних джерел:

1. Капітанчук Л.Ю. Особливості розслідування нелегальної міграції : дис... канд. юрид. наук : 08.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. 2011. 242 с.
2. Михеєнко М. Щодо відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України. *Право України*. 1999. № 5. с. 95-98.
3. Дорош Л. В., Федосєєв В.В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності державного кордону України : монографія. Х. : Право, 2014. 304 с.
4. Кузьмін С.А., Марчук М.П. Криміналізація незаконного перетинання державного кордону України. *Університетські наукові записки*. 2016. С. 89-99.
5. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
6. Правова доктрина України : у 5 т. Т. 5. Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. За заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова; В. О. Навроцький, В. О. Туляков, М. І. Колос та ін. Харків : Право, 2013. 1240 с.

Пожидаєв Владислав Генадійович

здобувач

Харківський національний університет внутрішніх справ

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ,
ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ, В УМОВАХ
ВОЄННОГО АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

На теперішній час ситуація з контрабандою наркотичних засобів в Україні залишається досить складною, оскільки на неї впливає досить велика кількість чинників, серед яких – насамперед збройна агресія з боку російської федерації, оскільки частина українсько-російського кордону та власної території не контролюється владою України і там організовано масовий трафік наркотичних речовин, який перенаправляється у країни Західної Європи, частина залишається в Україні, а частина в невідконтрольованих нашої державі районах Донецької та Луганської областей; по-друге, різке зростання кримінальних правопорушень пов'язаних з наркотичними речовинами; по-третє, недостатня координація правоохоронних органів України між собою та з правоохоронними органами інших країн; по-четверте, високий рівень корупції співробітників правоохоронних органів, митної служби та військовослужбовців прикордонної служби.

Виконання завдань і реалізація функцій правоохоронної діяльності щодо припинення контрабанди наркотичних засобів досягаються через діяльність їхніх суб'єктів. Особливе місце серед них посідають оперативні підрозділи Департаменту боротьби з наркозлочинністю НПУ та СБУ, повноваження яких визначаються низкою нормативно-правових актів, як загального, так і відомчого характеру. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначені підрозділи здійснюють заходи щодо пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [1].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови контрабанду

визначають як незаконне, таємне перевезення або перенесення через державний кордон товарів, коштовностей, заборонених або обкладених митом [2, с. 450].

Деякі вчені під контрабандою розуміють переміщення товарів, валюти, цінностей (зокрема, культурно-історичних), отруйних, сильнодіючих, радіоактивних, вибухових речовин та ін. предметів через митний кордон країни поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене окремою особою або групою осіб, які організувалися для заняття контрабандою [3, с. 128].

Вітчизняний законодавець дає інше визначення, поділивши поняття контрабанди на декілька різновидів:

1) економічна (загальнокримінальна) контрабанда, тобто, як вказано у ст. 201 КК України, контрабанда – це переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів, частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації [4];

2) спеціальна контрабанда, яка передбачена ст. 305 КК України і включає в себе контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, тобто їх переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю [4].

Для виявлення ознак контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими групами підрозділами ДБН НПУ та СБУ проводяться комплексні оперативно-тактичні операції типу «Канал». Також для виявлення і затримання окремих членів організованих груп з наркотиками при перетині кордону використовуються оперативно-технічні засоби та спеціально навчені службові тварини. На наше переконання, на ефективність здійснення пошуку фактичних даних про організовані групи або злочинні організації, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів впливають: вид злочинних груп, форми їх існування; способи учинення контрабанди і приховування (маскування) їх слідів;

вид використання технічних засобів учинення контрабанди; причини та умови, що сприяють вчиненню контрабанди; характеристики місця перетину кордону, де вчиняється контрабанда; досвід членів злочинної групи та його організатора, які вчиняють контрабанду тощо.

Законодавча база цілком направлена на активізацію оперативної роботи щодо виявлення предметів контрабанди, визначення каналів незаконного переміщення через митний кордон України. Отже, одним із шляхів ефективної роботи стосовно виявлення та припинення контрабанди наркотичних речовин є визначення способів їх нелегального переміщення та характерних місць приховування, тобто збирання оперативної інформації.

На сучасному етапі роботи контрабандисти постійно вдосконалюють способи та методи незаконного переміщення через митний кордон наркотичних речовин. Як свідчить практика, найбільш поширеними місцями приховування наркотичних засобів, що незаконно переміщуються через митний кордон України, є: 1) об'єкти митного контролю пасажирів – різні предмети особистого користування, продукти харчування, порожнини в ручній поклажі, елементи взуття й одягу, тіло людини; 2) транспортні засоби міжнародного сполучення й автомобілі індивідуального користування; 3) об'єкти митного контролю у вигляді товарних і вантажних упаковок, поштових відправлень [5; с. 37].

Заходи з виявлення осіб і фактів, що представляють оперативний інтерес, складають єдиний пошуковий комплекс охоплюючи території, що обслуговується оперативними підрозділами СБУ, НПУ, ДПС України. Найбільша ефективність досягається при проведенні пошукових заходів: серед населення, проживаючого і працюючого на території митного контролю та населених пунктів біля кордону; в місцях концентрації осіб, які представляють оперативний інтерес (місця вживання наркотиків) і в місцях реалізації наркотичних засобів; в кримінальних групах осіб, які стоять на обліку як наркомани; серед осіб обвинувачених, притягнених до кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. Під час організації оперативного пошуку на митному переході, транспорті, який

перетинає кордон необхідно проводити організований збір інформації про осіб та факти, що вказують на контрабанду наркотиків [6, с. 147-148]. Для виявлення ознак контрабанди пошук організується серед осіб які працюють на митних постах та проживають біля кордону. Під час пошукової роботи серед населення встановлюються митні переходи та окремі ділянки непідконтрольного кордону, через який здійснюється контрабанда наркотиків. Пошук на об'єктах митниці з перетину кордону громадянами здійснюється за допомогою спостереження за автомобільним, водним залізничним та повітряним транспортом. Окремо здійснюється пошук в транспортних грузопотоках з перевезення товарів народного споживання. При організації оперативного пошуку на об'єктах транспорту необхідно забезпечити взаємодію з митними постами. Пошук у середовищі осіб, які вживають наркотики здійснюється встановленням каналів, якими особи отримують наркотики та осіб, що їх розповсюджують [7, с. 515-518].

З вищевикладеного можна зробити висновок, що ефективність протидії контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, в умовах воєнного або надзвичайного стану в Україні має бути скоординована у наступних напрямках:

- формування належної нормативно-правової бази відповідного спрямування, яка б відповідала вимогам міжнародного стандарту, а також ефективного і повного її застосування;
- організаційно-управлінського забезпечення такої діяльності;
- розвитку системи громадського контролю та формування громадської свідомості;
- покращення взаємодії зі ЗМІ;
- використання міжнародного досвіду протидії організованій наркозлочинності;
- забезпечення належного життєвого рівня та соціального захисту працівників, підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення, а також особливому підході до підбору кандидатів на державну службу.

З викладеного вище слід зазначити, що протидія контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів і організованій наркозлочинності має бути зорієнтована на їх комплексне запобігання і ґрунтуватися на усвідомленні того, що ці явища є соціальною, політичною, економічною проблемою суспільства та держави, а не лише окремого органу чи підрозділу.

Список використаних джерел:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ зі змін. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
3. Гіжевський В.К., Головченко В.В., Ковальський В.С. Популярна юридична енциклопедія. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 528с.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_305
5. Шевчук В.М. Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики: Монографія. Харків: Гриф, 2003. 280 с.
6. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина І: Підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.
7. Рудницький І. Л. Визначення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняється організованими злочинними групами транснаціонального спрямування. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції*. Збірник матеріалів міжнародної конференції (Львів, 28 лютого 2017 р.). Львів: Вид-во ТЗОВ «Ліга-Прес», 2017. С. 515-518.

Пупинін Олександр Миколайович
*старший викладач кафедри поліцейської діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів поліції
Луганський навчально-науковий інститут імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна переживає складний період у своїй історії, зумовлений військовою агресією російської федерації. Ця ситуація призвела до виникнення великої кількості проблемних питань, серед яких однією з ключових є протидія нелегальній міграції, яка безпосередньо впливає на обороноздатність та стабільність країни.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації 24.02.2022, масовою міграцією вимушених переселенців пов'язаною з евакуаційними заходами, введенням на території України правового режиму воєнного стану, обмеженням щодо заборони на період дії правового режиму воєнного стану виїзду за межі України громадян України чоловічої статі віком від 18 до 60 років, значно змінилася структура нелегальної міграції.

Нелегальною (незаконною) міграцією є незаконне переміщення через державний кордон, тобто поза пунктами пропуску або з приховуванням від прикордонного та митного контролю, при використанні підроблених документів, візи (або без візи), самостійно чи за допомогою третіх осіб, а також проживання на території країни без належного дозволу компетентних державних органів [1].

Протидія нелегальній міграції в умовах воєнного стану в Україні вимагає розуміння її причин. Основними факторами, які спонукають людей до нелегальної міграції, є:

1. Воєнний конфлікт: наявність військового конфлікту на сході України змушує багатьох людей шукати безпеку та захист у інших країнах.

2. Економічна нестабільність: втрачене житло, високий рівень безробіття та низькі доходи змушують багатьох громадян шукати кращих економічних можливостей за кордоном.

3. Відсутність перспектив для молоді: брак перспектив для молоді в Україні призводить до масової міграції молодих людей за кордон.

Але основною проблемою є те, що після початку російської агресії, значну кількість нелегальних мігрантів складають громадяни України чоловічої статі віком від 18 до 60 років, які підлягають мобілізації, що безпосередньо впливає на обороноздатність України. З метою незаконного переміщення через державний кордон з'явилась велика кількість протиправних схем:

- перетин державного кордону поза пунктами пропуску самостійно чи за допомогою третіх осіб (слід зауважити, що під час самостійного перетину кордону нелегальних мігрантів, було неодноразово задокументовано факти їх загибелі);
- через пункти пропуску з приховуванням від прикордонного та митного контролю (приховуючись в багажних відсіках та спеціально виготовлених схованках транспортних засобів);
- використовуючи підроблені або фіктивні документи, отримані корупційним шляхом, які надають право перетину кордону.

Слід зазначити, що виготовлення фіктивних документів стало мати масовий характер, що призвело до скоєння великої кількості корупційних злочинів та появи організованих злочинних груп в цьому напрямку. Так, в засобах масової інформації, стали з'являтися повідомлення про затримання правоохоронцями працівників військоматів та військово-лікарських комісій, які виносили завідомо незаконні висновки про непридатність осіб до військової служби, працівників лікарських комісій медичних установ, які виносили незаконні висновки про надання особам, які підлягають мобілізації груп інвалідності, працівників адміністрацій, як надавали фіктивні дозволи на виїзд за кордон за системою «Шлях» під виглядом водіїв, які перевозять вантаж та гуманітарну допомогу або волонтерів, тощо.

Окремо, слід зазначити, що мають місце в умовах війни випадки, коли становищем у нашій державі намагаються скористатися нелегальні мігранти з метою незаконної легалізації в Україні. Так, начальник Центрального міжрегіонального управління Державної міграційної служби у місті Києві і

Київській області Вячеслав Гузь в інтерв'ю, опублікованому в статті «Законодавство має бути робочим інструментом, а не бар'єром» газети «Голос України» від 03.07.2023, зазначив: «Така проблема, як намагання легалізації іноземних злочинців, які видають себе за політичних біженців, існувала завжди. Однак під час війни в Україні вона постала надзвичайно гостро. Так, до підрозділів ЦМУ ДМС у місті Києві та Київській області неодноразово звертаються особи (переважно це громадяни рф), які станом на 24 лютого 2022-го вже не один рік перебували на тери-торії України нелегально. Їхня діяльність у нашій країні залиша-ється невідомою, як і джерело доходів (а законним воно бути не може у зв'язку з нелегальним перебуванням в Україні). Із запровадженням перевірки документів на блокпостах, маючи на руках виключно російський паспорт, такі особи швидко усвідо-мили необхідність отримання документів, що підтверджують легальне перебування в Україні. Оскільки процедура отримання міжнародного захисту має гуманітарний характер і є найменш вимогливою, для таких осіб вона стає останньою можливістю легалізуватися. При цьому вказані громадяни країни-агресора використовують війну в Україні як привід для свого звернення по захист, видаючи себе за противників політичного режиму рф, добровольців у складі територіальної оборони або доброво-льчого формування територіальних громад і волонтерів, пап-люжачи авторитет іноземців, які дійсно стоять з нами пліч-о-пліч як на фронті, так і в тилу» [2].

Таким чином, можна зробити висновки, що нелегальна мі-грація має серйозні наслідки для України:

1. Безпека. Збільшення нелегальної міграції може призвес-ти до зниження обороноздатності, зростання злочинності та порушити загальну безпеку країни.

2. Економіка. Втрати робочої сили через міграцію можуть негативно вплинути на економіку України.

3. Соціальні наслідки. Розділення сімей та відокремлення від рідних і близьких осіб має соціальні наслідки для мігрантів та їхніх родин.

Для ефективної протидії нелегальній міграції необхідно розглядати такі шляхи:

1. Зміцнення кордонів. Посилення кордонного контролю та впровадження сучасних технологій для виявлення нелегаль-них перетинів кордону.

2. Збільшення контролю за суб'єктами, яким надано право видавати документи, що дозволяють перетин кордону в умовах воєнного стану.

3. Політика з приводу біженців. Розробка більш гнучкої політики з приводу біженців, що передбачає їхню реабілітацію та інтеграцію в українське суспільство.

4. Соціальна підтримка. Надання економічної підтримки та можливостей для працевлаштування вразливим категоріям населення, зокрема молоді та людям, які пережили втрати через війну.

5. Міжнародне співробітництво. Співпраця з іншими кра-їнами та міжнародними організаціями для спільної боротьби з нелегальною міграцією та забезпечення захисту прав біженців.

6. Інформаційна кампанія. Проведення інформаційних кампаній, спрямованих на попередження нелегальної міграції та підвищення обізнаності населення щодо ризиків, пов'язаних з нею.

Таким чином, протидія нелегальній міграції в Україні є необхідним елементом забезпечення національної безпеки і обо-роноздатності. Ця проблема вимагає комплексного підходу, який включає в себе зміцнення кордону, розробку інформацій-них систем, міжнародну співпрацю та визначення політики щодо біженців. Протидія нелегальній міграції допомагає запобігти наростаючим загрозам для країни, забезпечує збереження ресурсів та підтримує правопорядок.

Список використаних джерел:

1. Нелегальна міграція. URL: <https://dn.gov.ua/news/nelegalna-migratsiya> (дата звернення: 20.09.2023).

2. Нитка В. Законодавство має бути робочим інструментом, а не бар'єром. Голос України від 03.07.2023. URL: <http://www.golos.com.ua/article /371944> (дата звернення: 20.09.2023).

Пуш Сергій Михайлович
аспірант кафедри права
Приватний вищий
навчальний заклад «Європейський університет»

Климчук Михайло Павлович
доцент кафедри права
Приватний вищий
навчальний заклад «Європейський університет»
кандидат юридичних наук, доцент

ТАКТИКА ДОПИТУ СВІДКІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ

Збройна агресія, яка триває на території України з 2014 року призвела до значної кількості порушень прав людини, як цивільних осіб, так і комбатантів, зокрема, права на життя, свободу та особисту недоторканність. Такими, зокрема, є свавільні затримання й насильницькі зникнення, катування та жорстоке поводження, а також про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом [1, с. 8].

Зазначені події зумовили зміну парадигми кримінально-правового реагування держави на вчинення, серед іншого, таких кримінальних правопорушень, як незаконне позбавлення волі або викрадення людини.

Допит свідків є найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 146-1 КК України. У таких кримінальних провадженнях насамперед встановлюють: очевидців кримінального правопорушення; осіб, яких незадовго до вчинення злочину бачили поруч з місцем події або у компанії зниклого; знайомих потерпілого і (або) злочинця (близьких родичів та членів сім'ї, друзів, співмешканців), обізнаних про його спосіб життя, розпорядок дня, наміри, зв'язки, конфлікти та проблеми; сусідів потерпілого; осіб, які бачили потерпілого незадовго до зникнення та можуть пояснити окремі обставини його поведінки; осіб, які були присутні при передачі викупу; очевидців, які

спостерігали обставини звільнення викраденого; працівників органів охорони правопорядку.

Допити свідків у досліджуваній категорії кримінальних правопорушень залежно від обсягу, характеру володіння інформацією та способів її одержання можна класифікувати на декілька груп: допит свідків – очевидців захоплення злочинцями потерпілого; допит свідків підготовки злочинців до викрадення; допит свідків, які є родичами, знайомими й колегами викраденого; допит свідків – очевидців звільнення викраденого.

Заявником і свідком – очевидцем фізичного захоплення злочинцями потерпілого можуть бути знайомі або колеги, випадкові очевидці злочину, близькі родичі та члени сім'ї. Допит таких свідків є першочерговою слідчою (розшуковою) дією. Інформація, отримана під час допиту такого свідка, може містити показання про причетність особи до злочину, а може, навпаки, підтвердити алібі підозрюваного.

Під час допитів близьких родичів і членів сім'ї, знайомих, колег викраденого можуть виникати дві ситуації: особа дає правдиві, повні показання щодо подій, які відбулися; особа не приховує факт викрадення, але відмовляється надавати інформацію, що стосується вимог викрадачів. Під час допиту свідків у першій ситуації перед слідчим постає завдання якомога точніше встановити характер погроз злочинців, як свідки їх одержали (у письмовій формі, на відео-або аудіокасетах, через месенджери), заходи, які здійснювали допитувані з метою звільнення викраденого. Під час допиту свідків у другій ситуації слідчі часто постають перед небажанням давати показання щодо дій злочинців, їхніх вимог до близьких родичів і членів сім'ї викраденого. Зазначене зумовлено тим, що викрадачі ставлять такі умови: якщо останні не будуть повідомляти про викрадення в правоохоронні органи, то вони (злочинці) після виконання родичами висунутих умов звільнять викраденого [2, с. 74–76].

У таких випадках слідчий повинен переконати допитуваного про хибність його позиції. Якщо свідок боїться помсти злочинців, необхідно пояснити, що

йому й членам його родини відповідно до чинного законодавства буде забезпечено безпеку як особам, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Під час допиту свідків, які стали очевидцями спостереження за жертвою злочину, необхідно з'ясувати, коли вони помітили спостереження за викраденим, хто і яким чином його здійснював, де знаходилися відповідні особи, хто міг їх бачити. У свідків, які були очевидцями захоплення потерпілого з'ясовується місце їх перебування в момент захоплення, на якій відстані від учасників події перебували, які дії вчиняли, коли щодо потерпілого чинилося насильство. При допитах таких осіб основним тактичним прийомом є максимальна деталізація показань.

Крім допитів свідків-очевидців викрадення, важливе значення мають допити сусідів, колег по службі, знайомих і родичів потерпілих. У вказаних осіб з'ясовують: інтереси потерпілого, характер його діяльності, особливості поведінки, наявність хвороб, ставлення до спиртного і наркотиків; оточення та коло друзів; чи мав з кимось неприязні або ворожі стосунки; хто міг бути зацікавлений у його викраденні; де й з ким востаннє бачили потерпілого, чи знали про його наміри та плани напередодні викрадення; за яких обставин свідок довідався про викрадення; прикмети викраденого (його одягу і речей, що знаходилися при ньому), чи були при ньому гроші, документи, цінності [3, с. 174].

Нерідко при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 146-1 КК України, виникає необхідність у допиті як свідків неповнолітніх. Стаття 226 КПК України процесуальний порядок допиту неповнолітнього, а саме: його проведення в присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря; допит не може тривати без перерви понад годину, а загалом – понад дві години на день; особам, які не досягли віку 16-ти років, роз'яснюють обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання; роз'яснення законному представнику, педагогу, психологу, лікарю їхнього обов'язку бути присутніми

під час допиту, а також право заперечувати проти запитань і ставити запитання [4].

Отже, допити свідків під час розслідування насильницького зникнення людини є типовою слідчою (розшуковою) дією, яку проводять відповідно до ст. ст. 224–227 КПК України, положень тактики отримання показань, розроблених криміналістикою, з урахуванням особливостей слідчої та судової практики розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

У таких кримінальних провадженнях насамперед встановлюють та допитують як свідків: очевидців кримінального правопорушення; знайомих потерпілого і (або) злочинця, обізнаних про його спосіб життя, розпорядок дня, наміри, зв'язки, конфлікти та проблеми; сусідів потерпілого; осіб, які бачили потерпілого незадовго до зникнення та можуть пояснити окремі обставини його поведінки, можливий напрям і шлях пересування, ознаки зовнішності ймовірно причетних до викрадення; осіб, які були присутні при передачі викупу; очевидців, які спостерігали обставини звільнення викраденого; працівників органів охорони правопорядку.

Список використаних джерел:

1. Організаційно-правові засади діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : монографія / В.Г. Дрозд, А.В. Пономаренко, С.Є. Абламський та ін. Херсон : Гельветика, 2020. 352 с.

2. Бурлака В. В. Особливості тактики допиту свідків при розслідуванні незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Юридична наука: політичні, економічні та соціальні витоки сьогодення* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 29–30 жовт. 2010 р.): у 2 т. Київ, 2010. Т. 2. С. 74–76.

3. Войтович Є. М. Методика розслідування насильницького зникнення людини. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021. 276 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

Сербін Микола Миколайович
*провідний фахівець з організації наукової роботи відділу забезпечення діяльності центру
Запорізького НДЕКЦ МВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Широкомасштабна збройна агресія проти України та воєнні дії, розпочаті російськими військами 24 лютого 2022 р., призвели до загибелі й травмування цивільного населення в різних регіонах країни, знищення багатьох об'єктів критичної інфраструктури чи порушення їх функціонування, масових руйнувань цивільних об'єктів. Усе це та інші негативні наслідки воєнного вторгнення, своєю чергою, спричинили масштабну міграцію [1, с. 4].

Але, якщо близько 8 млн. українських біженців, з метою отримання тимчасового захисту, були змушені залишити країну законним шляхом, певна частина громадян держави, (переважно чоловічої статі), вирішила мігрувати за кордон незаконним шляхом, обираючи для цього будь-які способи.

Тому й не дивно, що на сьогодні, серед злочинів у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації одне з «провідних» місць посідає незаконне переправлення осіб через державний кордон України, відповідальність за яке передбачена ст.332 Кримінального кодексу України [2].

На початковому етапі розслідування зазначеної категорії злочинів головним завданням слідчого є збирання доказової бази.

Огляд, проведення якого передбачено ст. 237 КПК України, є однією з

основних слідчих (розшукових) дій, що проводиться під час досудового розслідування кримінального правопорушення і полягає у безпосередньому спостереженні і дослідженні його учасниками матеріальних об'єктів, які пов'язані із обставинами вчинення злочину, що проводиться з метою їх виявлення та фіксації [3].

Слідчому, який планує проведення огляду місця події, слід враховувати, що його відстрочення або неякісне проведення може спричинити суттєву неповноту розслідування та втрату важливих джерел доказів.

Метою огляду у всіх випадках будуть встановлення наявності матеріальних слідів перебування незаконних мігрантів та їх фіксація.

Як показує практика розслідування фактів організації незаконного переправлення осіб через державний кордон України, типовими місцями огляду можуть бути:

- місця тимчасового перебування незаконних мігрантів (місця ночівлі, їжі, нежитлові приміщення);
- ділянки місцевості, де здійснювалась діяльність, пов'язана з перетином державного кордону України;
- будь-який транспортний засіб або вагон залізничного потягу тощо.

Якщо, наприклад, вести мову про огляд транспортного засобу, то обов'язково має бути зафіксовано розташування затриманого транспортного засобу щодо місцевості. Після цього необхідно уважно оглянути сам транспортний засіб. Особливо пасажирський салон або вантажний відсік.

Огляду повинні бути піддані виявлені в салоні особисті речі, документи, кошти. Салон автомобіля неодмінно перевіряється на наявність прихованих порожнин і схованок, в яких можуть перебувати підроблені документи на ім'я нелегалів, які перевозяться, кошти, отримані за їх транспортування, а також зброю, наркотичні засоби та інші предмети, вилучені з цивільного обігу. Якщо мігрантів імовірно перевозять у вантажному транспортному засобі, то його огляд доцільно проводити на стаціонарних постах митного контролю.

Отже, варто погодитися з думкою Є.П.Бегалова, який вважає, що з метою

мінімізації ризиків неналежного проведення огляду місця незаконного переправлення осіб через державний кордон України необхідною є спільна та узгоджена взаємодія слідчого та спеціаліста. Досягненню цього завдання має сприяти особисте розуміння слідчим та інспектором-криміналістом відповідальності за належне проведення даної слідчої (розшукової) дії, результати якої часто є визначальними при проведенні досудового розслідування [4, с.160].

Список використаних джерел:

1. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні : аналіт. доп. / [В. Потапенко, А. Головка, О. Валевський та ін.]; за ред. В. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 33 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, N 25-26, ст. 131.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України, від 13.04.2012 р. № 4651-VI, введений у дію з 20.11.2012 // *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88 (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 5076-VI від 05.07.2012).
4. Бегалов Є.П. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України: дис. ... доктора філософії 081-Право / Євген Павлович Бегалов. Київ, 2020. 278 с.

Сокирко Катерина Олександрівна

*курсантка четвертого курсу факультету підготовки фахівців для
підрозділів поліції*

*Луганський навчально-науковий інститут імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Агаркова Ольга Ігорівна

*доцентка кафедри поліцейської діяльності факультету підготовки фахівців
для підрозділів поліції*

*Луганський навчально-науковий інститут імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидатка юридичних наук*

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ ІНОЗЕМЦЯ У СТАТУСІ СВІДКА В ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО НЕЗАКОННЕ ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Збройна агресія російської федерації проти України, черговий етап якої розпочався 24 лютого 2022 рок, призвела до зростання міграційних процесів, а також до збільшення кількості випадків незаконного переправлення осіб через державний кордон України. Розслідування кримінальних правопорушень про незаконне переправлення осіб через державний кордон має ряд труднощів, які обумовлені конспірацією злочинних дій, знаннями злочинцями особливостей та недоліків у системі охорони й перетинання державного кордону, проведенням слідчих (розшукових) дій з іноземцями тощо.

Складність у розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон України полягає у тому, що може бути задіяна різна кількість осіб, і відповідно слідчому необхідно встановити безпосередньо роль кожного учасника. Основними джерелами інформації зазвичай є іноземні громадяни та особи без громадянства, які були незаконно переправлені через державний кордон або готувались чи були затримані при спробі такого переправлення. Саме тому першочергове та найбільш інформативне значення має така слідча (розшукова) дія як допит і розробка відповідної системи тактичних прийомів його проведення.

У чинному законодавстві України відповідно до положень ч. 1 ст. 26

Конституції України, іноземні громадяни та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі ж самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [3].

Розроблення тактики допиту іноземців в провадженнях про незаконне переправлення осіб через державний кордон є необхідною для продуктивності проведення даної слідчої (розшукової) дії та успішного розслідування досліджуваного злочину. Враховуючи те, що допит має важливе значення для отримання максимально об'єктивної інформації, необхідна всебічна підготовка до нього, яка полягає у збиранні вихідних даних, складанні плану, тактичного забезпечення, вибору часу та місця, визначення способу виклику на допит, технічного забезпечення. Готуючись до допиту іноземця, слідчий повинен з особливою увагою вивчити матеріали кримінального провадження. Це дозволить йому правильно встановити предмет допиту, а потім встановити логічну чергу запитань, які будуть задані.

Коли свідками є іноземні громадяни, при проведенні допиту необхідно враховувати їх менталітет, національні та психологічні особливості. Також слідчий повинен мати загальне розуміння політичного ладу, правових принципів, історії та географії країни звідки допитувана особа. Однак, слід уникати постановки запитань котрі можуть стосуватися політичних переконань чи національних почуттів іноземця, оскільки це може викликати дискусії з питань політики, ідеології чи міжнаціональних відносин [5, с. 87].

Для зменшення психологічного напруження у свідків, підвищення рівня довіри і сприяння дієвому наданню правдивих свідчень, рекомендується проводити перед допитом попередні бесіди з ними. До проведення даної слідчої дії необхідно залучати перекладача згідно з ч. 3 ст. 29 КПК України, якщо свідок не володіє чи недостатньо володіє українською мовою. У ході допиту слідчий повинний слідкувати за тим, які запитання ставить перекладач. Навідні запитання не допускаються [2, с. 106]. Коли іноземці заявляють клопотання,

щодо виклику конкретних осіб у якості перекладачів, доцільно з'ясувати потребу запрошення саме таких перекладачів. Задовольнивши клопотання іноземця щодо виклику запропонованої ним особи у якості перекладача, доречно буде запросити до участі в слідчій (розшуковій) перекладача запропонованого слідчим, у законодавстві не існує заперечень щодо участі в слідчій (розшуковій) дії двох перекладачів.

Поділяємо точку зору Є. П. Бегалова, що тактика, завдання та перелік питань допиту свідків у вчиненні незаконного переправлення осіб через державний кордон залежать, насамперед, від слідчої ситуації, способу організації, вчинення та приховування злочину, наявності підrobлених документів, умов перебування, місця проживання осіб, «переправлення» яких планувалось тощо. Зокрема, досить обґрунтованою є доцільність проведення допиту свідків-іноземців, осіб без громадянства, в порядку ст. 225 КПК України для подальшого встановлення винуватості (невинуватості) у вчиненні кримінального правопорушення кожної особи у кримінальному провадженні. А з метою досягнення найбільшого психологічного ефекту доцільним вбачається проведення допиту двох чи більше вже допитаних осіб (ч. 9 ст. 224 КПК України) [1, с. 174].

Необхідно також зазначити, що під час розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним переправленням осіб через державний кордон України у 84 % випадків мала місце протидія розслідуванню [1, с. 170]. Саме тому, з тактичних міркувань первинний допит обов'язково слід фіксувати технічними засобами, оскільки непоодинокі випадки, коли в ході розслідування особи відмовляються від початкових показань. Також варто враховувати, що в період дії воєнного стану згідно ч. 11 ст. 615 КПК України показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації [4].

Підсумовуючи вищезазначене можна зробити висновок, що під час допиту іноземця варто враховувати його процесуальний статус, знайти індивідуальний підхід до нього в залежності від культурних, національних та інших особливостей. Важливо встановити довіру та створити сприятливі умови для спілкування під час допиту, що сприятиме отриманню достовірної інформації. Отже, врахування особливостей тактики допиту іноземців в провадженнях про незаконне переправлення осіб через державний кордон мають важливе значення для ефективного розслідування досліджуваного кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Бєгалов Є. П. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України: дис. ... канд. юр. наук: Київ, 2020. 259 с.
2. Брисковська О. М. Тактика проведення процесуальних дій з іноземцями при розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон. *Право.ua*. 2017, № 2. С. 105-110.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#> (дата звернення: 20.09.2023).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в ред. від 03 липня 2017 р. № 4651-VI. База даних Законодавство України. ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/%20show/4651> (дата звернення: 21.09.2023).
5. Особливості розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України: науково-методичні рекомендації. К.Л. Бугайчук, В.В. Корнієнко, А.М. Шульга та ін. Харків : ХНУВС. 2016. 103 с.

Тиравський Володимир Іванович
аспірант кафедри права
Приватний вищий
навчальний заклад «Європейський університет»

Климчук Михайло Павлович
доцент кафедри права
Приватний вищий
навчальний заклад «Європейський університет»
кандидат юридичних наук, доцент

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРАВ ЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

З моменту широкомасштабного воєнного вторгнення росії в Україну важливу роль у спротиві ворогу відіграє своєчасне, достовірне та незаангажоване інформування громадян та світу про перебіг війни. У цьому контексті внесок українських медіа стає ще потужнішим, як ніколи [1]. Щодня тисячі журналістів доносять найважливіші новини про евакуацію, тривогу чи розгортання бойових дій, які допомагають запобігти паніці та координувати дії цивільного населення.

Проте сьогоднішня робота журналістів стає дедалі небезпечнішою, особливо коли йдеться про виконання професійних обов'язків на окупованих територіях та в районах ведення бойових дій. За таких реалій виникає необхідність з'ясування національних нормативно-правових гарантій захисту прав журналістів.

Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 13.12.2022 містить такі гарантії: право на охорону праці, пільги та компенсації за роботу із важкими та шкідливими умовами праці, на медичні огляди, соціальне страхування, на всебічне розслідування нещасних випадків, смерті і шкоди, завданої здоров'ю при виконанні службових обов'язків, та право на відповідні відшкодування; право для членів сімей загиблих журналістів на матеріальну допомогу та допомогу у похованні; право для членів сімей загиблих журналістів на одноразову грошову допомогу та ін. [2].

У Наказі Міністерства оборони України № 164 від 23.03.2017 р. «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» зазначається, що журналісти мають статус цивільної особи. Але будучи цивільними особами, на національному рівні вони також користуються усіма гарантіями, які передбачені законодавством України (виплати у разі тимчасового переселення, право на компенсації за зруйноване житло тощо) [3].

Слід також зазначити, що 14.04.2022 р. було прийнято Постанову «Про Заяву Верховної Ради України про цінність свободи слова, гарантії діяльності журналістів і засобів масової інформації під час дії воєнного стану», у якій, зокрема вказується, що в умовах воєнного стану держава підтримуватиме чесних журналістів, незалежні засоби масової інформації, що є ознакою будь-якого демократичного суспільства, яким, безумовно, є суспільство України [4].

Правила роботи журналістів та журналісток, затверджені 03.03.2022 р. Наказом № 73 Головнокомандувача ЗСУ, регламентують процедуру акредитації представників ЗМІ під час воєнного стану, визначають перелік інформації, яку заборонено розголошувати, встановлюють порядок роботи журналістів в зоні ведення бойових дій [5].

Варто наголосити, що Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Відповідні обмеження можуть стосуватися й свободи слова. Вони пов'язані з тим, що оприлюднення деякої інформації може становити ризик для цивільних та військових [6].

Обмеження на поширення певної інформації під час воєнного стану можуть створювати складнощі для журналістів, які намагаються висвітлити суспільно важливі теми. Проте воєнний стан не виключає можливості медіа докладати зусиль для чесного інформування громадськості. Журналісти мають дотримуватися етичних норм і професійних стандартів, щоб забезпечити якісне та об'єктивне висвітлення важливих для всіх українців тем [7].

Таким чином, на національному рівні права журналістів в умовах війни – передбачена на національному рівні система норм, принципів, правових і організаційних засобів, умов і вимог, за допомогою яких здійснюється дотримання, забезпечення, охорона і захист прав журналістів та їх сімей в умовах особливого правового режиму.

Список використаних джерел:

1. ЗМІ в умовах воєнного стану. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо інформації, яку не можна розголошувати. URL: <https://detector.media/infospace/article/197627/2022-03-17-zmi-v-umovakh-voennogo-stanu-rekomendatsii-komisii-z-zhurnalistiskoi-etyky-shchodo-informatsii-yaku-ne-mozhna-rozgholoshuvaty/>

2. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів. Закон України {Назва Закону в редакції Закону № 2849-IX від 13.12.2022} (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 50, ст. 302). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України. Наказ Міністерства оборони України № 164 від 23.03.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.

4. Про Заяву Верховної Ради України про цінність свободи слова, гарантії діяльності журналістів і засобів масової інформації під час дії воєнного стану. Постанова № 2190-IX, від 14.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2190-IX#Text>.

5. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану. Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України №73 від 03.03.2022 р. (Із змінами, внесеними згідно з наказом № 196 від 12.07.2022; № 266 від 03.10.2022; № 49 від 27.02.2023). URL:

https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2022/2023_02_27_%20%E2%84%9673_new.pdf?fbclid=IwAR2iUdXTqEUVs5RgKvgiSaSlZXAYkMbdSR.

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст. 250. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

7. Роль професійних журналістів і блогерів під час війни URL: <https://detector.media/infospace/article/203615/2022-10-11-yaki-obmezheniya-ta-osoblyvosti-roboty-media-diyut-v-ukraini-pid-chas-velykoi-viyny>.

Червінчук Андрій Васильович

завідувач науково-дослідної лабораторії з проблемних питань правоохоронної діяльності

*Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший дослідник*

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАПОБІГАННЯ ВИКОРИСТАННЮ
ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ НЕЛЕГАЛЬНОГО ПЕРЕТИНУ
КОРДОНУ**

Повномасштабна війна в Україні внесла значні корективи не лише у сектор безпеки й оборони, суспільні відносини, спричинила внутрішню й зовнішню міграцію, а й змінила вектори нелегальної міграції.

Якщо до повномасштабного вторгнення Наша країна була певним містком для незаконних мігрантів, наркоділків, контрабандистів і злочинних угруповань, які намагаються її територією проникнути в країни Європейського Союзу [1], то тепер охочих мігрувати зоною активних бойових дій значно поменшало.

Натомість посилилася тенденція намагань у незаконний спосіб залишити території країни чоловікам призовного віку. Адже, за загальним правилом на період дії правового режиму воєнного стану чоловікам – громадянам України, віком від 18 до 60 років, а також жінкам-військовозобов'язаним обмежено виїзд за межі України, крім військовозобов'язаних, які не підлягають призову на

військову службу під час мобілізації відповідно до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Для протиправного перетину кордону ці особи обирають будь-який спосіб переміщення: піші переходу поза пунктами пропуску, подолання водних об'єктів, підробка документів тощо. Одним із найбільш поширених способів незаконного переправлення людей через кордон залишається облаштування схованок у транспортних засобах (Рис. 1 – 3).

Рис. 1. Схованка під сидіннями автобуса.

Рис. 2. Схованка під обшивкою фургона.

Рис. 3. Схованка у ніші для запасного колеса

На заводі такому негативному процесу мало би стати адміністративне законодавство України. І формально воно існує. Так, частиною 2 статті 206-1 КУпАП передбачена відповідальність водіїв та власників транспортних засобів за обладнання спеціально прихованих або замаскованих місць, які використовуються для перевезення нелегальних мігрантів. Однак, зазначена норма на сьогоднішній день не працює, адже обов'язковою умовою для настання відповідальності за згадану нормою є не лише облаштування спеціальних «схованок», а й їх цільове призначення – для перевезення нелегальних мігрантів.

Наразі національне законодавство України не містить дефініції «нелегальний мігрант». Зазначене поняття було визначено Інструкцією про порядок продовження терміну перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, затвердженою Наказом МВС України від 01.12.2003 року № 1456. Тоді під незаконним (нелегальним) мігрантом мався на увазі іноземець або особа без громадянства, які незаконно перетнули державний кордон будь-яким способом (поза пунктами пропуску через державний кордон або в пунктах пропуску через державний кордон, але з уникненням прикордонного контролю) і протягом 3-х робочих днів не звернулися із заявою про надання статусу біженця чи отримання притулку в Україні, а також іноземець або особа без громадянства, які законно прибули в Україну, але після закінчення визначеного їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від

виїзду з України [2].

Аналогічне тлумачення містилося й в Порядку розгляду звернень щодо продовження терміну перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, затвердженому Наказом МВС України від 23.08.2011 року № 601, ухваленому на заміну згаданій Інструкції. Відмінність у визначеннях полягала лише у відсутності чітко визначеного 3-денного строку, який був замінений формулюванням «без зволікання» [3].

Проте у 2012 році зазначена норма втратила чинність відповідно до Наказу МВС України від 25.04.2012 № 363 [4].

Однак, і перша, і друга редакції вважають нелегальним мігрантами іноземців та осіб без громадянства, що унеможлиблює притягнення до відповідальності водіїв та власників транспортних засобів у разі перевезення у «схованці» громадян України.

Крім того Міжнародна організація з міграції у своїй діяльності обмежує використання термінів «нелегальна міграція» та «незаконна міграція», а використовує термін «мігрант з нерегульованим статусом». Це пов'язано з тим, що вживання прикметників «нелегальний», «незаконний» щодо мігрантів має негативну конотацію, поширює в суспільстві стереотипи, які призводять до дискримінації, формує ставлення до осіб, котрі порушили міграційне законодавство, як до злочинців, хоча такі дії є адміністративними правопорушеннями. В свою чергу Термінологія Міжнародної організації з міграції відповідає міжнародним документам, зокрема Нью-Йоркській декларації у справах біженців і мігрантів та Глобальному договору про безпечну, впорядковану та врегульовану міграцію [5].

Отже, протидія незаконному переміщенню людей через державний кордон у спеціально прихованих або замаскованих місцях в транспортних засобах повинна мати відповідне законодавче підґрунтя, тому диспозиція частини 2 статті 206-1 КУпАП потребує суттєвого доопрацювання.

Список використаних джерел:

1. Смутчак З.В. Нелегальна міграція в Україні: передумови, особливості та можливі наслідки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 16. С.609-613. URL: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/121.pdf> (дата звернення - 19.09.2023).
2. Наказ МВС України від 01.12.2003 року № 1456 «Про затвердження Інструкції про порядок продовження терміну перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1180-03#Text> (дата звернення - 19.09.2023).
3. Наказ МВС України від 23.08.2011 року № 601 «Про затвердження Порядку розгляду звернень щодо продовження терміну перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1112-11#Text> (дата звернення - 19.09.2023).
4. Наказ МВС України від 25.04.2012 № 363 «Про затвердження Порядку розгляду заяв іноземців та осіб без громадянства про продовження строку перебування на території України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0778-12#Text> (дата звернення - 19.09.2023).
5. Мігранти з нерегульованим статусом в Україні / Позняк О. В., Малиновська О. А., Майданік І. П., Овчиннікова О. Р. // IMMIS. 12 с. URL: https://idss.org.ua/arhiv/IRREGULAR%20MIGRANTS%20IN%20UKRAINE_UKR_FINAL.pdf (дата звернення - 19.09.2023).

МІГРАЦІЙНА БЕЗПЕКА: КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВІ, КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ

МАТЕРІАЛИ

**Всеукраїнського науково-практичного
круглого столу 27 вересня 2023 року**

Авторська редакція
Відповідальний за випуск В.С. Бондар

Оригінал-макет підготовлено організаційним комітетом
Всеукраїнського науково-практичного круглого столу
«Міграційна безпека: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти»
76005, м. Івано-Франківськ, вул. Національної Гвардії, буд. 3